

T.C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**1925-1928 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ
SALNAMELERİ (MALATYA)**

KASIM OBUZ

**DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ ALİ GÜRSEL
KİLİS**

2025

ÖZET

1925-1928 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ SALNAMELERİ (MALATYA)

Kasım OBUZ

Tarih Ana Bilim Dalı

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali GÜRSEL

Sayfa:83

Yıl:2025

Bir devletin tarihini incelendiğinde o devletin siyasi, sosyal, iktisadi, coğrafi, vb. şartların iyi incelenmesi gerekir. Bizim çalışmamızda Yeni Türk Harflerinin kabulünden önceki dönem Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan Türkiye Cumhuriyeti Devlet salnameleridir. Bu salnameler veya yıllıklar Cumhuriyetin ilanından önce Osmanlı döneminde de basılmıştır. 1925-1928 yıllarını içine alan Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan (3) adet devlet salnamesi çıkarılmıştır. Çalışmada bu üç adet devlet salnamelerinin Malatya vilayeti ile ilgili olan kısmıdır. Malatya vilayeti olarak anılan ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmış ilgili metinler yazıda geçen şekliyle çevrildiği. Çeviride metinler doğrultusunda Malatya vilayeti hakkında ve ele alınan yılları göz önünde bulundurarak değerlendirme yapılmıştır. Malatya vilayetinin tarihi, yüzölçümü, sınırları, hayvancılığı, nüfusu, ormancılığı, tarımı, mülki ve idari sınıflandırmalar hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca ilgili salnamelerde Malatya vilayetinde görev yapan memurların isimleri de belirtilmiştir. Bu memur kayıtlarından yola çıkarak vilayet teşkilatı hakkında da fikir sahibi olmak mümkündür. İlgili salnameler sadece tarih araştırmaları için değil farklı alanlarda araştırma yapacak kişiler için de doğrudan ulaşılabilecek kaynaklardandır.

Anahtar Sözcükler: Malatya, Salname, Vilayet, Sosyal, Cumhuriyet.

ABSTRACT

Yearbooks Of The Republic Of Türkiye Between 1925-1928 (Malatya)

Kasım OBUZ

Department Of History

Kilis 7 Aralık University, Graduate Education Institute

Advisor: Dr. Faculty member Ali GÜRSEL

Page:83 Year:2025

When we examine the history of a state, we examine the political, social, economic, geographical, etc. The conditions need to be examined carefully. In our study, the State yearbooks of the Republic of Turkey written in Ottoman Turkish before the adoption of the New Turkish Letters. These yearbooks or yearbooks were also printed during the Ottoman period, before the declaration of the republic. (3) state yearbooks written in Ottoman Turkish covering the years 1925-1928 were published. In the study, these three are the parts of the state yearbooks related to the province of Malatya. The relevant texts written in Ottoman Turkish, referred to as Malatya province, have been translated as stated in the article. In the translation, an evaluation was made considering the Malatya province and the years covered in line with the texts. Information is given about the history, surface area, borders, animal husbandry, population, forestry, agriculture, civil and administrative classifications of Malatya province. Additionally, the names of the civil servants serving in the province of Malatya are also stated in the relevant yearbooks. It is possible to have an idea about the provincial organization based on these civil servant records. The relevant yearbooks are directly accessible resources not only for historical research but also for people who will do research in different fields.

Key Words: Malatya, Yearbook, Province, Social, Republic,

ÖNSÖZ

Tarih araştırmalarında, doğrudan devlet tarafından hazırlanan eserler belirtilen yıllarda basılmaları nedeniyle önem arz ederler. Çalışmamızın konusu bakımından Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri Malatya Vilayeti de bunlardan biridir. Devletin salname veya yıllık adıyla basıldığı eserler Osmanlı devletinden cumhuriyete kadar intikal etmiştir. Çıkarılmasına ilk olarak Osmanlı devleti döneminde başlanan salnameler diğer bir adıyla yıllıklar devletin bir yıl içindeki bütün konuları kapsar. Avrupa’da da Almanak adıyla salnameler yazılmış ve basılmıştır. Tez konusu olarak seçtiğim “Türkiye Cumhuriyeti Salnameleri (Malatya)” konusunda bugüne kadar bu alanda bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, Malatya ilinin ilk çağdan Cumhuriyetin ilanına kadar olan tarihini ele aldık.

Çalışmamızın ikinci bölümünde kaynak ve araştırma eserlerinden faydalanarak salnamenin kelime olarak ne anlama geldiği ve konunun bütünüyle incelenmesi için salname çeşitleri hakkında genel konulardan bilgi vermeye çalıştık.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri Malatya Vilayetinin (1925-1928) transkripsiyonla metnini kelimelerde basımdan kaynaklanan hataları düzelterek vermeye çalıştık.

Sonuç bölümünde Tarih’e yardımcı bilimlerde araştırma yapacak kişilere kaynak olmak üzere değerlendirmelerde bulunduk.

Yüksek Lisans tez çalışmam esnasında benden her türlü desteğini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi **Ali GÜRSEL** ve yine bu çalışmam esnasında engin bilgileriyle tezime katkısı büyük olan Prof. Dr. **Serhat KUZUCU** hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca lisans eğitimim döneminde kıymetli fikirleriyle tarafımı akademiye yönlendiren **Cemal KARADAĞ’a** teşekkür ederim. Beni hep destekleyerek bu günlere gelmemde büyük emekleri olan eşim **Esra OBUZ’a** oğlum **Mehmet Kağan OBUZ’a** minnettarım.

Kasım OBUZ

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, kullanmış olduğum tüm bilgiler ve yorumlar için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili bu beyanıma aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza

Kasım OBUZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1.1.Malatya’nın Tarihçesi.....	3
1.2.Malatya Adının Anlamı.....	4
1.3. İlk Çağ’da Malatya.....	8
1.3.1 Paleolitik ve Mezolitik Çağlarda Malatya ve Çevresi.....	8
1.3.2 Neolitik Çağ’da Malatya ve Çevresi.....	12
1.4. Roma ve Bizans Döneminde Malatya.....	14
1.5. Selçuklu Dönemi Malatya.....	14
1.6. Osmanlı Dönemi Malatya.....	16
1.6.1 Malatya’nın Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri.....	17
İKİNCİ BÖLÜM.....	20
2.1. SALNÂME.....	20
2.1.1 Salname Çeşitleri.....	21
2.1.1 Devlet Salnameleri.....	21
2.1.2 Vilâyet Salnameleri.....	22
2.1.3 Resmi Kurum ve Kuruluşlara Ait Salnameler.....	23
2.1.3.1 Askeri Salnameler.....	23
2.2.3.2 Hariciye Salnameleri.....	23

2.2.3.3 İlmiye Salnamesi.....	24
2.2.3.4 Maarif Salnameleri.....	24
2.2.3.5 Bahriye Salnameleri.....	24
2.2.3.6 Rûsumat Salnamesi.....	24
2.2.3.7 Rasathane-i Amire Salnamesi.....	25
2.2.3.8 Şahıslar Tarafından Çıkarılan Salnameler.....	25
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	26
3.1. TÜRKİYE CUMHURİYETİ MALATYA VİLÂYETİ (1925-1926).....	26
3.2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ MALATYA VİLÂYETİ (1926-1927).....	31
3.3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ MALATYA VİLÂYETİ (1927-1928).....	45
SONUÇ.....	64
KAYNAKLAR.....	68
EKLER.....	70
EK-1 1925-1926 T.C. Devlet Salnamesinde Malatya vilayeti haritası.....	70
EK-2 1925-1926 T.C. Devlet Salnamesinde Malatya vilayeti haritası.....	71
EK-3 1926-1927 T.C. Devlet Salnamesinde Malatya Milletvekilleri.....	72
ÖZGEÇMİŞ.....	73

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
B	: Baskı
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
H.	: Hicri
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.	: Miladi
M.Ö.	: Milattan Önce
R.	: Rumi
s.	: Sayfa
Ss.	: Sayfalar
Sad.	: Sadeleştiren
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
Ter.	: Tercüme
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Cumhuriyetin kuruluşunu ilk yıllarında Anadolu kadim şehirleri arasında bulunan Malatya belirtilen yıllardan idari, sosyal ve ekonomik durumunu günümüze kadar fazla incelenmemiştir. Bir şehrin idari, sosyal ve ekonomik durumu hakkında bilgi edinmek ancak devletin resmi kaynaklarına bakılarak giderilebilir.

Tarih araştırmalarında ve incelemelerinde kaynaklardan bilgi sahibi olmamızı sağlar. İnsanın dil ve yazdığı kaynaklardan tarih hakkında bilgi sahibi oluruz. Ancak her konuyu aktaran bilgiler kaynak olarak almamız mümkün değildir. Mevcut durumdaki bilginin kaynak olarak ifade edilmesi için; Kendi zamanında meydana gelmesi ve Dönemine yakın bir zamanda ve o döneminin kaynaklarından yararlanarak ortaya koyması gerekmektedir.

Birinci bölümdeki çalışmamızda konuyu teşkil eden 1925-1928 yılları arası Türkiye Cumhuriyeti Salmaları (Malatya) adlı çalışmada yerini almıştır. Yukarıda belirtilen durum üzere çalışmamızın konusunu teşkil eden eser devrinde meydana getirilmiş ve devlet tarafından hazırlanmış ve basılmıştır.

İkinci bölümdeki kaynaklar ana kaynakların bulunamadığı zaman önem atfederler. Bu kaynaklar, ana kaynaktan elde edilerek ortaya çıkarıldığı durumda birinci elden kaynak olarak ifade edilirler.

Çalışmamızın konusunu teşkil eden eser ana kaynak niteliğinde olduğu için sadece konunun ana konusunu oluşturan salnamelerle ilgili bu alanda yazılmış birinci elden kaynak ve ikinci elden kaynaklardan söz edeceğiz.

Salmalarla ilgili birinci elden kaynak olarak araştırmalarımız sonucunda 1925-1928 yılları arasını kapsayan Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından basılan *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salmalarına* ulaştım. Burada her bir vilayetin genel durumu, kazaları, eğitimi, mülki ve idari taksimatı, nüfusu ve sosyal hayatı belirtilmiştir. 1925-1926 yılları arasında ki salnamede ise ek olarak vilayetlerdeki milletvekillerinin resimleri bu salnameye eklenmiştir.

Çalışmamız bir nevi şehir tarihi araştırmaları kapsamında değerlendirilebilir. Şüphesiz bu alanda çok sayıda makale, tez, kitap veya farklı akademik eserler yazıldı. Çalışmanın ana

teması Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri başlığı altında incelediğimiz Malatya vilayeti olduğu için sadece konunun mahiyetinin anlaşılması amacıyla bu kaynaklardan yararlandık.

Tezimizin yazılış amacı ise geçmişi Osmanlı devletine dayanan ve cumhuriyet döneminde de yazımı devam eden Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamelerinin Malatya vilayeti ile ilgili olan bölümlerinin bilim camiasına tanıtılmasıdır. Çalışmam da Malatya vilayetinin tarihi, nüfusu, hayvancılığı, yüzölçümü, sınırları, tarımı, ormancılığı, mülki ve idari bölümleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerin yanı sıra ilgili salnamelerde Malatya vilayetinde görev yapmış olan devlet memurlarının isimleri de belirtilmiştir. Bu devlet memurlarının kayıtlarından yola çıkarak vilayet teşkilatı hakkında da fikir sahibi olmaktayız. İlgili salnameler sadece tarih araştırmaları için değil farklı dallarda da araştırma yapacak kişiler için doğrudan ulaşılabilir kaynaklardır.

Araştırmanın önemi ise yapılan çalışma araştırmacıya bilgi kattığı gibi başka araştırma yapacak kişilere de yol göstermektedir. Bu anlamda çalışmamız ileri zamanda bu alanda araştırma yapacak kişilere rehber niteliktedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.Malatya'nın Tarihçesi

Malatya'nın kökleri Hitit uygarlığına kadar uzanmaktadır. Malatya'nın merkezine sadece 4 kilometre uzaklıktaki Aslantepe Höyüğünde yürütülen kazılarda, M.Ö. 8. yüzyıla tarihlenen Hitit sarayı ortaya çıkarıldı. Hititlerin zayıflamasının ardından Karkamış Krallığı, Hurriler, Sami Babil'iler, Asurlular, Medler, Persler, Sasaniler ve Romalılar gibi çeşitli krallıklar bu bölgenin kontrolünü ele geçirdi. Malatya, Roma İmparatorluğu'nun bölünmesiyle birlikte kendisini Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans) egemenliği altında bulmuş ve uzun süre Bizanslılar için bir eyalet merkezi olarak hizmet vermiştir.¹ Ancak 1071'deki belirleyici Malazgirt Muharebesi'nden sonra Selçuklu Türkleri 1085'te Malatya'nın hâkimiyetini ele geçirdi (Zengin, 2014: 94). Doğal, tarihi ve kültürel zenginlikleriyle tanınan Malatya, tarih kayıtlarında önemli bir yere sahip olup, Doğu Anadolu'nun önemli şehirlerinden biridir. Üç kıta arasındaki ticaret yollarının ve kültür alışverişinin kavşağında yer alan stratejik konumu, önemini daha da artırmıştır.² Sonuç olarak tarih boyunca silinmez bir iz bırakmış, pek çok krallığa ev sahipliği yapmıştır. Bu krallıkların hükümdarlığı nedeniyle eyalet çeşitli isimlerle anılmıştır. Asur Devleti arşivlerindeki ticari belgeler incelendiğinde Malatya adının M.Ö. 2000'li yıllardan itibaren anıldığı anlaşılmaktadır. Kültepe belgelerinde "Melitea", Hitit belgelerinde "Maldia", Asur belgelerinde "Meliddu, Melide, Melid", Urartu kaynaklarında "Melitia" ve "Milidya", Roma ve Bizans kaynaklarında "Milidya" olarak geçmektedir. "Melitene", Türkler tarafından ise "Malatya" olarak anılır.³ Osmanlı İmparatorluğu döneminde Malatya, Dulkadir Beylerbeyi'nin idaresi altındaki beş idari bölümden biri olarak ortaya çıkmıştır. 18. yüzyılda yaşanan iç çekişmeler sonucunda Kahramanmaraş'tan ayrılarak Diyarbakır Eyaleti'ne bağlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Orta Anadolu'nun kilit kenti olarak ön plana çıkan Malatya, 24 Nisan 1924'te Anayasa'nın 89'uncu maddesiyle Cumhuriyet döneminde resmen il olarak ilan edilmiştir.

¹ Murat Zengin, "Memlük Türk Sultanlığının Anadolu Hâkimiyet Mücadelesi: Malatya'nın Zaptı (28 Nisan 1315)", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 33/(55), (2014): 93.

² Sebahattin Ağaladağ, "*Malatya Eskiçağ Tarihi*," (Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları, Seçil Ofset, İstanbul, 2016), 17

³ Yüksel İnan, "*Tarih Öncesi Dönemde Malatya*", Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, doktora tezi, (2018)

1.2.Malatya Adının Anlamı

Çek bilim adamı Bedrich Hrozny'ye göre "Malatya" adı muhtemelen Hititçe "bal" anlamına gelen "Melit" sözcüğünden veya Luvi dilinde "bal" anlamına gelen "Mallit" sözcüğünden gelmektedir.⁴ Malatya'nın adının antik çağlardan bu yana neredeyse hiç değişmeden kalması dikkat çekicidir. Hitit çivi yazılı metinlerinde Malatya "Maldiia" olarak geçmektedir.⁵ Ayrıca bilinmeyen bir Hitit Kralı ile İšuwa, Pahhuwa, Zuhma ve Maldiia şehirleri arasında yapılan anlaşmada Maldiia olarak anılan şehir de Malatya'dır (KUB XXIII: 72). Demir Çağı'na ait Hitit Hiyeroglif kabartmalarında Malatya, dana başı ve dana ayağı tasvirleriyle sembolize edilmektedir.⁶ Aynı dönemde Malatya şehri Asur belgelerinde Melid, Melidi, Melitene, Melidu, Meliddu, Melidite gibi çeşitli isimlerle anılmıştır. Kentin adının ilk sözü, MÖ 1117-1077 yılları arasında hüküm süren Kral I. Tiglath Pileser'in saltanatına ait Asur yıllıklarında bulunabilir. Bu yıllıklarda Tiglath Pileser I, Malatya'dan Milidia olarak söz eder ve "Hatti topraklarındaki Milidia şehrine yürüdüm" der.⁷ Kentin bu kez "Melidi" adıyla anılmasına Kral III. Salmanassar'ın MÖ 858-834 yıllarına ait yıllıklarında rastlıyoruz. Salmanassar salnamesinde Enzit'ten Sünhi'ye, Sünhi'den Melidi'ye, Melidi'den Daiaeni'ye, Daiaeni'den Arsaskhun'a, Arsaskhun'dan Gilzani'ye, Gilzani'den Habushkia'ya ve Namri diyarından Kaldu Denizi'ne kadar olan fetihlerini anlatır. Kızıldeniz olarak da bilinir. "Buralarla boğuştu ve üzerlerinden sel geçmiş gibi oraları terk ettim" diyor.⁸ Saltanatının on dördüncü yılına ait tarihi kayıtlarda, Fırat Nehri'ni aştığını ve aralarında Malatya olarak da anılan Melid'in de bulunduğu çok sayıda şehirden altın, gümüş ve bronz şeklinde haraç aldığını anlatır.⁹ Kral Salmanassar, saltanatının on sekizinci yılındaki eylemlerini belgeleyen tarihi kayıtlarında bir kez daha gururla kendisini Hatti,

4 Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1993), 861. bkz. Ahmet Ünal, "Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük (Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözlük Listeleriyle Birlikte)" (Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2016), 1003, Ağaldağ "Malatya Eskiçağ Tarihi," 875

5 Hayri Ertem, "Boğazköy Metinlerinde Geçen Coğrafya Adları Dizini," (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973), 90

6 Sebahattin Ağaldağ, "Malatya Eskiçağ Tarihi," 17

7 Grayson, "Assyrian Rulers Of The Early First Millenium Bc I (1114- 859 Bc) Rıma, Volume 2" (University Of Toronto Press, 2002) 43

8 Luckenbill, "Ancient Records Of Assyria And Babylonia, Volume I Historical Records Of Assria," (The University Of Chicago Press, 1926) 237

9 Grayson, "Assyrian Rulers Of The Early First Millenium Bc I (1114- 859 Bc) Rıma, Volume 2" 23

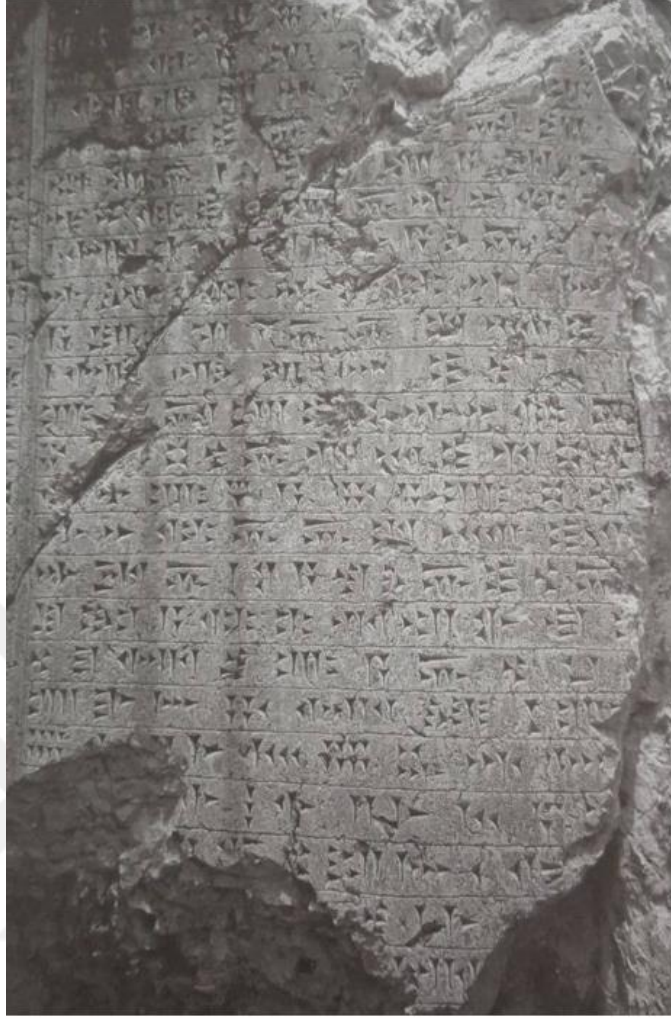
Luhute, Adri, Labnana, Kue, Tabali, Melidi dahil olmak üzere yukarı denizden uzanan çeşitli bölgelerin fatihi olarak ilan ediyor. Aşağı denize bu anlatımda Malatya adının bir kez daha anılması dikkat çekicidir.¹⁰ Ayrıca Asur Kralı III. döneminde Malatya ismi Tiglatpileser'in (M.Ö. 745-727) yıllıklarında da geçmektedir. Tiglatpileser'in yıllıklarında özellikle hükümdarlığının üçüncü yılına ait olan ve Melid 'den bahseden bazı satırlar zarar görmüş olsa da Urartu Kralı Sarduri'nin Tiglatpileser'e isyan ettiği ve Melid Kralı'nın Urartularla dayanışma içinde olduğu kısaca belirtilir.¹¹ Asur Kralı Sargon (M.Ö. 724-705), saltanatının onuncu yılında, büyük tanrılara karşı hiçbir korku ve saygı göstermeyen Tarhunazi adlı Melid Kralı'nı onaylamadığını ifade etmiştir. Kral Sargon, Melid 'in yanı sıra, Malatya'yı özellikle vurgulayarak, kırılğan bir saksıya benzeterek başka birçok yer isminden de bahsetmiştir. Bu meydan okumayı kıldığını gururla ilan etti. M.Ö. 1. binyıldan kalma bir Anadolu krallığı olan Urartu Krallığı'nın yazıtlarında Malatya adı "Melitia" ve "Melitea" olmak üzere iki farklı varyasyonla geçmektedir. Urartu Kralı Minua'nın (M.Ö. 810-785) Palu Kalesi'nin duvarlarına oyulmuş sözleri de bu tarihi anlatımı desteklemektedir; "Tanrı Haldi 'ye bu steli diktirdi. Sebeteria şehrinde tanrı Haldi 'ye bir tapınak yaptırdı. Şebeteria şehrinde... Melitia şehri kralının hayatını, haraç (ödemesi koşulu) ile bağışladı. Tanrı Haldi'nin büyüklüğüyle, İspuini oğlu Minua, güçlü kral, Biainili ülkesi kralı ve Tuşpa şehrinin kahramanıdır." Payne'e göre "Malatya'nın adı Melitia olarak belgelenmiştir. Ayrıca Van Kalesi'nin güneybatı ucundaki kaya mezarına çıkan merdivenin solundaki ana kaya üzerinde bulunan ve "Horhor Yıllığı" veya "Horhor Yazıtı" olarak da bilinen yazıtta da Malatya ismi geçmektedir.¹² Urartu Kralı Minua'nın (I) oğlu Argiştı 'ye atfedilen yazıt, Argiştı dönemine (M.Ö 785-756) kadar uzanmaktadır. Bu yazıtta I. Argiştı, Malatya seferinden söz etmekte ve kentten Melitea olarak söz etmektedir; "tanrı Haldi'nin büyüklüğüyle Hati Ülkesine karşı sefere çıktım. Tuatehi boyunun bölgesini ve Melitea Şehrini güney(?) (tarafını) bıraktım ve Melia Irmağı'nın havzası(?)... altındaki Piteria Şehrine, Marmua Ülkesine ve Qa [] ani Ülkesine kadar ilerledim. Erkek ve kadınlar götürdüm. Kaleleri yerle bir ettim ve şehirleri yaktım."¹³

¹⁰ Luckenbill, "Ancient Records Of Assyria And Babylonia, Volume I Historical Records Of Assria," 244

¹¹ Luckenbill, "Ancient Records Of Assyria And Babylonia, Volume I Historical Records Of Assria," 272

¹² Payne, "Urartu çivi yazılı belgeler kataloğu," (arkeoloji ve sanat yayınları, 2006) 70

¹³ Payne, "Urartu çivi yazılı belgeler kataloğu," 157

Şekil 1. Horhor II Yazıtı (Payne, 2006: 154)

Van Antik Kenti'ndeki Surp Pagos Kilisesi'nde Argişti oğlu Sarduri dönemine ait bir stel bulundu. Halen Van Müzesi'nde bulunan stelin sol kısmında Sarduri'nin Malatya hükümdarına gönderme yapan yazıtı bulunmaktadır; “Sarduri der ki: Melitea Şehri.... Geldi.... Melitea Şehri'nin kralı.... Yere kapandı.... Haraç (ödemesi koşulu) ile hayatını bağışladım.”¹⁴

¹⁴ Payne, “*Urartu çivi yazılı belgeler kataloğu*,” 235

Şek. 2 Van Surp Pagos Kilisesi Yazıtı¹⁵ (Payne, 2006: 234).

Karakaya barajı suları altında kalan Habib uşağı Kalesi'nde bulunan yazıtta Malatya adı yer alıyor. Habib uşağı yazıtı olarak bilinen bu yazıt, Urartu yazıtları arasında en batıda yer alan yazıttır. Ana kaya üzerindeki bir panele oyulmuş olup Surp Pagos stelinin arka yüzünün bir kopyası olarak hizmet vermektedir. Bu stelde Melitea ismi birçok kez geçmektedir. Bir pasajda Tanrı Haldi'nin Melitea Ülkesinin kralı Saha'nın oğlu Hilaruda'ya karşı yaptığı zafer dolu sefer anlatılıyor. Haldi, Hilaruda'yı zaferle yendi ve fethini Argiştî'nin oğlu Sarduri'ye sundu. Yazıt ayrıca Tanrı Haldi'nin gücünü ve onun kudretli mızrağını vurgulamaktadır. Argiştî'nin oğlu Sarduri de yazıtta belgelendiği gibi bir sefere çıktı: Fırat Irmağı durgundu (?) Oradan hiçbir kral karşıya geçmemişti. (Onların) İlahi büyüklüğünden yardım istediğim için efendi tanrı Haldi, tanrı Teişeba, tanrı şivini ve Biainili Ülkesinin bütün tanrılarına yalvardım. Tanrılar bana kulak verdiler ve bana yol gösterdiler. Tumişki Şehri'nin önünde savaşçılarımla karşıya geçtim ve aynı gün ülkeye doğru ilerledim. Qala'ani Ülkesinin güneyinden geçtim.

¹⁵ Payne, “*Urartu çivi yazılı belgeler kataloğu*,” 234

Melitea Şehri'nin kuzeyindeki Karnişi dağlarına vardım. Zapşa Şehri'nin ötesindeki(?) Muşa Ülkesi'ne kadar ilerledim. Bir gün içinde 14 kale ve 80(?) şehir ele geçirdim.....¹⁶,”

Elazığ Müzesi'nde sergilenen, bazalt bir blok üzerine oyulmuş Bahçecik Yazıtı'nda, Arğışti oğlu Sarduri'nin Malatya ve çevre bölgelere vali yerleştirmesiyle ilgili ayrıntılar yer alıyor. Sarduri, tanrı Haldi'nin rehberliğinde titizlikle bir susi ve kale inşa etmiştir. Tanrı Haldi ona 'Sardurihinili' ismini vermiştir. Sarduri'nin kendisi şöyle diyor:

Zaia(ni)'yi ülkede, Melitea Şehri'ne kadar ve Haşime[] Ülkesi'ne kadar vali olarak yönetmek için, atadım. Tanrı Haldi'nin büyüklüğüyle...¹⁷ ”

Antik yazar Strabon, Geographika adlı eserinde pek çok yerde Malatya'dan "Melitene" olarak söz eder. Melitene'yi Kapadokya'nın Kommagene sınırındaki on il merkezinden biri olarak tanımlıyor. Strabon, Melitene'deki meyve ağaçlarının çokluğuna hayret etmekte ve buranın Kapadokya'da türünün tek örneği olduğunu iddia etmektedir (Strabon, 2012: 1-4). Bizans-Arap çatışması ve şehrin İslam yönetimine geçmesi sırasında bile şehrin adı Roma ve Bizans kaynaklarında Melitene olarak kalmıştır.¹⁸ Malatya adı, antik çağlardan günümüze kadar çok az değişiklik geçirerek Melit, Maldia, Melid, Melidi, Milidia, Melidu, Melidite, Melitia, Melitea, Melitene isimlerinden evrimleşerek bugünkü şekliyle Malatya'ya yerleşmiştir.

1.3. İlk Çağ'da Malatya

1.3.1 Paleolitik ve Mezolitik Çağlarda Malatya ve Çevresi

19. yüzyılın başlarında, Danimarka Ulusal Müzesi'nde araştırmacı olan C. J. Thomsen'in öncülük ettiği, antik tarihte yaş sınıflandırmasının başlangıcı oldu. Thomsen'in çığır açan çalışması, müze eserlerini malzeme bileşimlerine göre sınıflandırmayı içeriyordu ve sonuçta üç farklı çağ belirlendi: Taş Devri, Bronz Çağı ve Demir Çağı. Başlangıçta "Üç Çağ Sistemi" olarak bilinen bu basit yaklaşım, tarihsel dönemleri anlamının temelini attı. 1851'de Sır Daniel Wilson, zamanın, yazının icadından önceki "Tarih Öncesi Çağlar" ve onun ortaya çıkışından sonraki "Tarihsel Çağlar" olarak bölünmesini önerdi;

¹⁶Payne, “Urartu çivi yazılı belgeler kataloğu,”.237-238

¹⁷Payne, “Urartu çivi yazılı belgeler kataloğu,”.225

¹⁸ Gökür AKÇADAĞ, “Malatya Şehir Adı ve Şehrin Tarihi Süreçleri”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, (2016): 187

bu sınıflandırma, kültür tarihi çalışmalarında önemli bir öneme sahip olmaya devam ediyor. Taş Devri'ni üç ana bölüme ayıran John LUBBOCK 1865'te daha ileri ilerlemeler kaydetti: Paleolitik (Eski Taş Devri), Mezolitik (Orta Taşı) ve Neolitik (Yeni Taş Devri).¹⁹ Taş Devri Kültürlerini genel olarak kategorize eden üç ana bölüm geçerliliğini korurken, bunları daha ayrıntılı bir şekilde sınıflandırmak da mümkündür. Anadolu'daki Taş Devri Kültürleri üç ana kategoride incelenebilir: Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik Çağ. Paleolitik Çağ, insan varlığının M.Ö. 15.000 yılına kadar olan en erken evrelerini kapsamaktadır. "Paleolitik" terimi, Yunanca "palaaios" (eski) ve "lithos" (taş) sözcüklerinden türemiştir ve bu dönemin yaşam koşullarını doğru bir şekilde yansıtmaktadır. İnsanın var olduğu andan günümüze kadar insanlık tarihinin yaklaşık %99' unu kapsayan dönemi ifade etmesi nedeniyle o dönemdeki yaşam koşullarına da çok uygun bir isimdir. Türkiye'de bu döneme Paleolitik Çağ veya Eski Taş Devri de denilmektedir.²⁰ Pleistosen Dönemi olarak bilinen jeolojik çağda Paleolitik Kültürler ortaya çıktı ve gelişti. Bu dönem yaygın buzullaşmayla karakterize edildi, ancak Anadolu etkilenmeden kaldı ve insanın hayatta kalması için uygun bir yaşam alanı sağladı. Paleolitik Çağ üç aşamaya ayrılabilir: alt (yaklaşık 2.500.000-200.000 BP), orta (yaklaşık 200.000-40.000 BP) ve üst Paleolitik (yaklaşık 40.000-20.000 BP). Bu aşamalar boyunca insanlar yaşam biçimi olarak avcılığa ve toplayıcılığa güvendiler. Geceleri mağaralara ve ağaç kovuklarına sığındılar ve günlük ihtiyaçlarını karşılamak için taş ve kemik aletlerden yararlandılar. Paleolitik Çağ'ın sonlarına doğru insanlar kemikten iğneler ve mızrak uçları yapmaya başladılar ve sonunda karmaşık fildişi heykelcikler ve mağara resimleri yarattılar.²¹ Paleolitik Çağ'da yaşayan bireyler yırtıcı hayvanlardan, kötü hava koşullarından ve diğer çeşitli tehlikelerden korunmak için ağaç kovuklarına, kaya sığınaklarına veya büyük mağaraların girişlerine yakın yerlere sığınıyorlardı. Bu dönemde yangının kontrol altına alınamaması nedeniyle insanların karanlık korkusuyla mağaraların derinliklerine girmekten çekindikleri sanılmaktadır.²² Anadolu'da bu döneme ait en eski buluntu, Gaziantep'in Dülük Köyündeki Keber

¹⁹ Petiti, P., White, M., "John Lubbock, Caves And The Development Of Middle And Upper Palaeolithic Archaeology," (Notes&Records, 68, Doi:10.1098/Rsnr.2013.0050) 35-37

²⁰ Veli Sevin, "imik uşağı Kazıları 1981", IV. Kazı Sonuçları Toplantısı", (T.C. Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ankara, 1982) 7, Arslantaş, "Tarih öncesi Dönemde Elazığ," (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara)

²¹ Işın Yalçınkaya, "Arkeoloji ve Sanat Tarihi Eski Anadolu Uygarlıkları Paleolitik Çağ", (Ankara Ekim 2009)

²² Arslantaş, "Tarih öncesi Dönemde Elazığ," 320

Tepesi'nde bulunmuştur. Kazılarda Paleolitik Döneme ait çakmaktaşı aletlerin yanı sıra bunların üretimine adanmış atölyeler ortaya çıkarıldı. Bu yerleşimin tarihi M.Ö. 600.000 yılına kadar uzanıyor ve bu da onu dünyanın bilinen en eski yerleşim yerlerinden biri yapıyor. İstanbul'da Yarım Burgaz Mağarası, Antalya'da Karain Mağarası, Konya'da Dursunlu Mağarası, Niğde'de Kaletepe Çayı, Kars'ta Camuşlu ve Elazığ'da Küllünini ülkemizdeki önemli Paleolitik yerleşim yerleri arasındadır.²³ Doğu Anadolu bölgesinde Prehistorik Dönemi incelerken Keban ve Karakaya Barajları yakınlarında yapılan kazı ve yüzey araştırmalarını inceleyerek başlamakta fayda var. Bu alanda yapılan araştırmalar, doğal barınakların, orman çeşitliliğinin, av hayvanlarının bolluğunun, zengin bitki örtüsünün, elverişli iklim ve doğa koşullarının, avcılık ve toplayıcılıkla geçinen Paleolitik Çağ insanı için ideal bir ortam oluşturduğunu ortaya koymuştur. Bölgede Paleolitik aletlerin bulunması, ilk insanın Doğu Anadolu'ya yerleşmeyi seçtiğinin kanıtı niteliğindedir.²⁴ Kılıç Kökten 'in 1945 yılında Malatya, Elazığ, Muş, Ağrı gibi bölgeleri kapsayan ilk araştırması, Malatya ve çevresi başta olmak üzere tüm Doğu Anadolu bölgesi için olumlu sonuçlar verdi. Araştırmanın yapıldığı dönemde Adıyaman'ın Malatya iline bağlı olduğu düşünüldüğünden Kökten, Adıyaman'ı da çalışmasına dahil etmiş ve bulgularını bu doğrultuda yayınlamıştır. Malatya'daki Paleolitik buluntular güney ve kuzey bölgeleri arasında açık bir ayrım ortaya koymaktadır. Kuzey kesimlerde herhangi bir Paleolitik esere rastlanmazken, Kökten 'in güneydeki araştırmalarında Alt, Orta ve Üst Paleolitik dönemlere ait çok çeşitli buluntular ortaya çıkarılmıştır.²⁵ Malatya ve çevresinde yapılan araştırmalarda Alt Paleolitik Çağ özellikleri gösteren "Achöleen" tipi aletlerin bulunmasına yol açmıştır.²⁶ 1987 yılında Değirmentepe Höyük kazı ekibi tarafından yapılan yüzey araştırmasında ortaya çıkan Kuluşağı Köyü yakınındaki İkiz Höyükte 1989 yılında kazılar yapılmıştır. Bu kazılarda önemli Paleolitik eserler ortaya çıkarılmıştır. Ne yazık ki baraj sularının tahribata yol açması nedeniyle höyük artık dağınık ve yoğun bir şekilde karışmış çakıllarla dolu olup Paleolitik Çağ'dan Osmanlı Dönemi'ne kadar uzanan eserler içermektedir. İkiz Höyükteki yüzey buluntuları ağırlıklı olarak yonga veya dingilerden

²³ Veli Sevin, "İmikuşağı Kazıları 1981", 7, Ekrem Memiş, "Eskiçağ Türkiye Tarihi – En Eski Devirlerden Pers İstilasına Kadar," 9-10

²⁴ Arslantaş, "Tarih öncesi Dönemde Elazığ," 16-17

²⁵ İ. Kılıç Kökten, "1947 yılı tarih öncesi araştırmaları", *Belleten*, cilt 12, sayı 45, Türk Tarih Kurumu, Ankara, (1948): 223-226

²⁶ İ. Kılıç Kökten, "Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, (Ankara, 1952): 182

yapılmış Paleolitik aletlerden oluşmaktadır. Höyüğün ikinci ve üçüncü katlarına ait olan A açmasındaki çukurlarda da az sayıda yontma taş alet bulunmuştur. İkiz höyükte bulunan Paleolitik eserlerin bir kısmının Kalkolitik Obeyd Evresinde yıldız biçimli aletlere dönüştürüldüğü ve bu dönemde de kullanılmaya devam edildiği görülmektedir. Höyüğün güney teraslarında Paleolitik aletlerin yaygınlığı, bu bölgenin buzul çağında önemli bir açık hava yerleşimi olduğunu düşündürmektedir. Bu aletlerde ağırlıklı olarak çakmaktaşı kullanılmakla birlikte, bunların yapımında kırıklı kayaların da kullanıldığı kaydedilmiştir. Arslantepe Höyüğünde birkaç yıldır kazı yapan İtalyan ekip tarafından 2004 yılında Malatya kent merkezi çevresinde arkeolojik yüzey araştırması yapıldı. Bu araştırma sırasında Yeşilyurt ilçesi sınırları içerisinde Şaban dede mevkiî yakınında bulunan Kaletepe Höyüğünde acheuleen tipi taş aletler bulunmuştur.²⁷

1977 yılında Jak Yakar, Gemerek, Sivas ve Malatya'yı kapsayan üçgende yüzey araştırmaları yaptı. Yakar, bu araştırma sırasında, Akçadağ ilçesi sınırları içerisinde, Levent Vadisi'nin yüksek kesimlerinde yer alan geniş mağaraların Paleolitik Çağ'da potansiyel olarak yerleşim yeri olabileceğini ileri sürmüştür.²⁸ Malatya il merkezinin kuzeydoğusunda, Elazığ Malatya il sınırı yakınında, Tunceli, Erzincan, Elazığ ve Malatya il sınırlarının birleştiği noktada, uçları yontulmuş çakıl taşları şeklinde çakmaktaşı yumruları keşfedildi. Büyük olasılıkla Alt Paleolitik Çağ'a tarihlenen bu buluntular, bölgede Paleolitik Çağ'ın başlangıcından bu yana yerleşimin mümkün olduğunu düşündürmektedir.²⁹ Malatya'da Paleolitik Çağ'a ilişkin bir diğer önemli bilgi kaynağı ise Yazıhan ilçesinin doğusunda yer alan ve şu anda Karakaya Barajı suları altında kalan Eğribük Çakıltasıdır. Aşağı Fırat Projesi sırasında Işın Yalçinkaya ve ekibi, 1978-1979 yılları arasında bölgede araştırmalar yaptı. Çalışmaları sonucunda, sudan yaklaşık 60-80 metre yükseklikte bulunan Eğribük çakıllarının yakınında Orta Paleolitike ait sekiz alan tespit edildi. Fırat'ın Kuruçay civarındaki seviyesi. Ekip ayrıca

²⁷ Gian Maria Di Nocera, "2003 Malatya Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması", 22. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, (2005): 328

²⁸ Jak Yakar, A. G. Salzmann, "Gemerek – Sivas – Malatya Üçgeninde Arkeolojik Bir Yüzey Araştırması", 174

²⁹ Savaş Harmankaya, "Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-1: Paleolitik/Epipaleolitik", (Ege Yayınları,1996) 16

bu bölgeden çeşitli paleolitik malzemeler de topladı. Ancak buluntuların dağınık olması nedeniyle kazı yapılması uygun görülmemiştir.³⁰

Bunun üzerine ekip, Adıyaman-Samsat civarına yöneldi ve burada heyecan verici bir keşifte bulundu. Bu bölgede her biri Orta Paleolitik Çağ özellikleri gösteren aletler içeren üç farklı çakıl bulunmuştur.³¹ Aşağı Fırat Araştırmaları Malatya ve yakın çevresinin zengin bir Paleolitik Çağ tarihine sahip olmadığını göstermektedir. Ancak güneye doğru gidildikçe özellikle Adıyaman ve çevresinde Paleolitik Çağ eserlerinin oldukça yoğun olduğu görülmektedir. Akçadağ ilçesindeki Levent Vadisi mağaralarında ve Darende ilçe merkezine sadece iki kilometre uzaklıkta bulunan Somuncu Baba Külliyesi yakınındaki Tohma Vadisi mağaralarında Paleolitik Çağ topluluklarının yaşadığını gösteren kanıtlar dikkat çekicidir. Arkeologlar, vadinin doğu tarafında, Tohma Nehri'nin yaklaşık 60 metre yukarısında yer alan bir mağaranın yakınında, çakıllara gömülmüş Paleolitik taş aletler ortaya çıkardılar. Bu keşif, mağaranın Paleolitik çağda konut olarak kullanıldığına dair kanıt sağladı. Orta Taş Devri olarak da adlandırılan Mezolitik Çağ'a gelindiğinde Anadolu'da M.Ö. 15.000 ile 10.000 yılları arasında bir geçiş dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde bireyler yavaş yavaş Neolitik Çağ'a geçerken Paleolitik uygulamalarını da sürdürmüşlerdir. Mezolitik Çağ sakinleri alet yapımında boynuz, kemik, çakmaktaşı, ahşap, deri ve taş gibi çeşitli malzemelerden yararlanmışlardır.³² Ne yazık ki İkiz höyükte bulunan baltalar dışında Malatya'nın Mezolitik dönemine ilişkin bilgi eksikliği bulunmaktadır.

1.3.2 Neolitik Çağ'da Malatya ve Çevresi

Anadolu, M.Ö. 10.000'den itibaren uygarlık tarihinde çok önemli bir dönem olan Neolitik Çağ'ın ortaya çıkışına tanık olmuştur. Bu dönem M.Ö. 6000 civarında doruğa ulaştı ve çığır açıcı bir dönüşüme işaret etti. Devrim niteliğindeki keşifler sayesinde ilk üretken köy toplulukları da bu dönemde ortaya çıktı.³³ "Neolitik" terimi kelimenin tam anlamıyla "Yeni Taş Devri" anlamına gelir. Cilalı Taş Devri olarak da bilinen bu olağanüstü dönem iki aşamaya ayrılabilir: çanak çömlek dışı ve çanak çömlek. Son

³⁰ Yüksel, "Tarih Öncesi Dönemde Malatya", 51

³¹ Işın Yalçınkaya, "Fırat Vadisinde, Adıyaman – Samsat ve Malatya – Kuruçay Çevrelerinde Paleolitik Gözlemler, 1979, Aşağı Fırat Projesi 1978- 1979 Çalışmaları", (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Aşağı Fırat Projesi Yayınları Seri I No. 3, Ankara, 1987) 30

³² Memiş, "Eskiçağ Türkiye Tarihi – En Eski Devirlerden Pers İstilasına Kadar," 10

³³ ArkeoAtlas, Özel Sayı 1, Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama, (İstanbul, 2011) 56

buzul çağının sonundan M.Ö. 7. bin yıla kadar yaklaşık 4 bin yıla yayılan bu gelişim yolculuğu, evrimsel özellikler sergilemiş ve yaşam koşullarını büyük ölçüde etkileyen insanlığın en önemli icatlarının doğuşuna tanıklık etmiştir.³⁴ Neolitik Çağ'da ateşin yaygınlaşmasıyla insanlık tarihinde bir dönüm noktası yaşandı. Bu devrim niteliğindeki keşif, insanlığın kaderinde bir değişikliğe yol açtı. Geçmişte güneşte kurutma yöntemiyle seramik ürünler elde edilirken, artık ateşin kontrol edilmesiyle pişirim tekniğiyle de üretilebilmektedir. Ayrıca bu çağda tarımın keşfi, tüketim toplumundan üretici topluma geçişe işaret ediyordu. İnsanlar kendilerini vahşi hayvanlardan ve dış tehditlerden korumak için tarlalarının eteklerinde mahsullerini koruyabilecekleri küçük kulübeler inşa ettiler. Birbiriyle bağlantılı bu devrim niteliğindeki keşifler ve icatlar, insanlığın gidişatını yadsınamaz biçimde değiştirdi. Teknolojik gelişmelerin, keşiflerin ve icatların yüz binlerce yıldır yavaş ilerlediğini, ancak Neolitik Çağ'ın inanılmaz hızlı

Bir değişim sürecine tanık olduğunu belirtmekte fayda var. Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ olarak bilinen Neolitik Çağ'ın başlangıç evresi, M.Ö. 11. binyıldan M.Ö. 7. binyıla kadar uzanmakta ve ağırlıklı olarak Doğu Anadolu'nun güney bölgelerinde ve Güneydoğu Anadolu'da görülmektedir. Bu dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayanlar ile Filistin arasında iletişimin olduğu açıktır.³⁵ Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ ilerledikçe nüfus ve yerleşim sayısında gözle görülür bir artış yaşandı. İlk aşamalarda insanlar birbirine yakın yuvarlak şekilli kulübeler inşa ettiler. Bu kulübeler, dalların ve sazlıkların çamurla kaplanmasıyla, duvarları ve çatısıyla bütünlük oluşturan tek odalı yapılarıydı. Ancak MÖ 7. binyılda bu konutların yerini, kapıları, destek yapıları, çatıları, bacaları ve dik duvarlarıyla tamamlanan, dörtgen planlı, çok odalı evler aldı.³⁶ Göbeklitepe (Şanlıurfa), Neolitik Çağ'ın ülkemizde önemli bir merkezi konumundadır. Geçmiş M.Ö. 9000'li yıllara dayanan Göbekli Tepe, yaklaşık 90 bin metrekarelik geniş bir alana yayılmış, dünyanın en eski tapınaklarına ve kutsal alanlarına ev sahipliği

³⁴Özdoğan, “Neolitik Dönem-Günümüz Uygarlığının Temel Taşları, 12000 Yıl Önce Uygarlığın Anadolu’dan Avrupa’ya Yolculuğunun Başlangıcı- Neolitik Dönem”, Yapı Kredi Yayınları, (İstanbul, 2007) 10 bkz. Veli Sevin, “Anadolu Arkeolojisi”, (Der Yayınları, İstanbul, 2012) 18-21

³⁵Özdoğan, “Neolitik Dönem-Günümüz Uygarlığının Temel Taşları, 12000 Yıl Önce Uygarlığın Anadolu’dan Avrupa’ya Yolculuğunun Başlangıcı- Neolitik Dönem”, 57

³⁶Özdoğan, “Neolitik Dönem-Günümüz Uygarlığının Temel Taşları, 12000 Yıl Önce Uygarlığın Anadolu’dan Avrupa’ya Yolculuğunun Başlangıcı- Neolitik Dönem”, 58-59

yapıyor. Göbekli Tepe'yi diğerlerinden ayıran en önemli özellik, bireylerin daha kalıcı yerleşim yerleri kurulmadan önce dini duygularıyla bir tapınak inşa etmeleridir.³⁷

1.4. Roma ve Bizans Döneminde Malatya

Persler döneminde Malatya şehri Kapadokya Sattaplığına bağlı on valilikten biri olmuştur. MÖ 69'dan MS 72'ye kadar Seletkos, Pontus ve Kommanege Krallıkları ile bağlantıları vardı. Kapadokya'nın Roma egemenliğine girmesiyle İmparator XII. Titus, Fulminata lejyonunun daimi karargâhı olarak Arslantepe'yi kurdu. 4 km kuzeyde yer alan bu taşınma, kentin gelişimine işaret etmiş ve Roma'nın Fırat Nehri'ne doğru doğu sınırlarını korumadaki rolünü sağlamlaştırmıştır. 532 yılında İmparator Justinianus şehir surlarını tamamlayarak Malatya'yı Ermenistan Eyaleti'nin merkezi olarak belirledi. Malatya, güneye yapılan Roma akınları sırasında siyasi-askeri üs olarak hizmet vermesine rağmen Bizans-Sasani savaşları ve Bizans-Arap çatışması sırasında ister istemez bir savaş alanı haline geldi. 659 yılında Habib b. Malatya'daki iktidarın Mesleme yönetimindeki İslami yönetimden Araplar ile Bizans arasında sürekli el değiştirmeye doğru kaymasına tanık oldu. Bu şehir, heybetli duvarları ve askeri gücüyle, iki zıt dünyanın birleştiği önemli bir sınır şehri olarak hizmet ediyordu. Bu dönemde İslami mücadelenin ortasında Seyyid Battal Gazi'nin adı ve onun efsanevi kahramanlıkları Malatya için ayrı bir önem taşıyordu. Abbasi Dönemi'nde, özellikle Harun Reşid (786-809) döneminde şehir, "El-A Asım" adıyla anılan bağımsız bir idari bölgenin merkezi haline geldi. Araplar tarafından Horasan'dan getirilen Türklerin de yerleşim yeri olmuştur.

1.5. Selçuklu Dönemi Malatya

Kılıçarslan, 2 Eylül 1105'te Malatya'yı, hakimiyet için kıyasıya bir mücadeleye girişen Danişmendiler ve Selçukluların elinden başarıyla aldı. Kılıçarslan'ın ölümünün ardından oğlu Tuğrul Arslan iktidara geldi, ancak annesi yönetimi üstlendi ve Artuklu, Harput'un bekçisi Belek Gazi ile evlenerek yönetildi. Bu düzenleme Danişmendiler yeniden harekete geçirdi ve Emir Gazi 1124'te Malatya'yı geri aldı. Danişmendiler zayıfladıkça Malatya, Bizans-Selçuklu-Haçlı koalisyonunun öncelikli hedefi haline geldi. Nihayet 25 Ekim 1178'de Kılıçarslan tarafından bu kez kesin olarak Selçuklu hâkimiyeti altına alındı. Yıllar boyunca Muizeddin Kayser şah, Rükneddin Süleyman şah, İzzeddin

³⁷ Mehmet Ali Kaya, "İlk Çağ Tarihi ve Uygarlığı", (Pagem Akademi Yayınları, Ankara, 2016) 11-12

Keykavus ve Alaaddin Keykubad gibi çeşitli Selçuklu şehzadeleri Malatya'da kısa süreliğine hâkimiyet kurmuşlardır. Alaaddin Keykubad'ın bir Eyyubi prensesiyle düğünü 1277 yılında Malatya'da gerçekleşti. Keykubad, büyüyen Moğol tehdidine yanıt olarak özenle yeniden inşa ettiği Malatya'da Halifeliğin elçilerine de ev sahipliği yaptı. Malatya, Danişmentle ve Selçuklu Dönemi'nde kültür ve bilimde önemli bir rol oynamış, İran ve Arap kökenli bilim adamlarının ilgisini çekmiştir. Şehir, özellikle Selçuklular döneminde çok sayıda mimari harikaya ev sahipliği yapmıştır. Doğuda Moğol tehdidi yaklaşırken Türkmen kitleleri Malatya'yı da kapsayan bölge de dahil olmak üzere batıya sığındı. Baba İshak İsyanının yarattığı karışıklıklar karşısında Moğolların Malatya'yı ele geçirme girişimleri ilk başta başarısızlıkla sonuçlanmışsa da şehir 1244'te Yasavur Noyan'ın eline geçmiş, 1258'de Baycu Noyan tarafından harap edilmiş ve yaklaşık elli yıl boyunca Malatya yönetimi altında kalmıştır. İlhanlı veziri Reşüdidin'in hayır işlerinin inşasını denetleyen İlhanlı valileri ayrıca Fırat Nehri'nden kanallarla stratejik olarak ayrılan bölgelerde yeni köylerin kurulması planlandı.

XII. Yüzyılın sonlarına doğru Malatya'da İlhanlı hakimiyeti devam ederken, Memluk Devleti'nin Anadolu meselelerini ele alma çabaları kapsamında bazı Memluk emirlerinin yaptığı akınlar kentte etkili oldu. 1314 yılında Emir Çoban Anadolu'da düzeni sağlamak üzere görevlendirildi ve kendisine ikamet yeri olarak Malatya verildi. Ancak Malatya halkı Emir Çoban'ın naibi yönetiminden hoşnutsuzdu ve Moğol baskısını hafifletmek için Memluklerden yardım istedi. Sonuç olarak 27 Nisan 1315'te şehir Şam naibine devredildi. Seyfeddin Tingiz komutasındaki Memluk ordusu Malatya'ya girse de şehir yıkım ve yağmadan kurtulamadı. Emir Çoban'ın şehrin kontrolünü ele geçirmesiyle Timurtaş İsyanı patlak verdi. Emir Çoban'ın Anadolu'dan ayrılmasıyla Malatya, Eretuanların, 1338'den itibaren de Memluklerin egemenliğine girdi. XIV. Yüzyılın ilk yarısında Malatya kenti ve çevresi Dulkadiroğluları ve Memluklerin savaş alanı haline geldi. Şehrin kontrolü Memlûk beyleri ile Dulkadir beyleri arasında değişecekti. Malatya'nın önemli bir ekonomik ve ticari merkez olarak büyümesi hem bu devletlerin hem de Kadı Burhaneddin Ahmed'in ilgisini çekti. Bir ara Memluk Valisi Mintaş, şehri Kadı'ya devretmeyi düşündü ama sonunda bu plandan vazgeçildi.

1399'da I. Bayezid tarafından kısa bir süre fethedilen Malatya, uzun süre Osmanlı hakimiyetinde kalamadı. Yıldırım Bayezid, Mısır Sultanı Berkuk'un ölümünden sonra

Fırat Havzası'ndaki Elbistan, Behisni, Darende ve Divriği ile birlikte Malatya'nın kontrolünü ele geçirdi. Osmanlı topraklarının doğudaki bu genişlemesi, Yıldırım Bayezid'in Memluk nüfuz alanına girmesiyle meydana geldi. Malatya'nın Osmanlı egemenliğine girdiğinde Türkmenlerin elinden alındığı konusunda çeşitli kaynaklarda görüş birliği vardır. Yıldırım Bayezid, Malatya'yı doğrudan ilhak etmek yerine Bursa'ya dönerek bölgedeki Memluklere benzer bir yaklaşım sergileyerek Malatya'nın idaresini Dulkadiroğlu Nasreddin Mehmed'e devretti. Ancak Osmanlı yönetimi bölgede tam olarak yerleşmeden Timur 1400 yılında Anadolu'ya girdi. Malatya'nın ele geçirilmesinden etkilenen Memluk emirlerinin şikâyetleri üzerine harekete geçen ve Erzincan Emiri Mutahharten'in teşvikiyle Timur, önce Sivas ve Elbistan'ı işgal etti, ardından da Ankara'ya döndü. Malatya'ya dikkat çekti. Malatya ve çevresinin işgal altına alınması ve yağmalara maruz kalması üzerine Timur, Suriye Seferi'ne çıkmadan önce şehrin kontrolünü kendisine eşlik eden arkadaşı Kara Yıllık Osman'a verdi. Timur'un Malatya'dan ayrılmasının ardından Dulkadiroğluları bölgedeki hakimiyetini bir kez daha ortaya koydu. Malatya, Dulkadir topraklarına katıldığı günden bu yana Osmanlılar ile Memlukler arasındaki çıkar çatışmalarının önemli bir savaş alanı olmuştur. Bu iki güç arasındaki bölgeyi kontrol etme rekabeti, 1465 yılında Harput'u ele geçirerek Malatya ve Elbistan'ı kuşatan Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ı cezbettti. Ancak bu işgal kısa sürdü. 1480 yılında Fatih Sultan Mehmed tarafından beyliğin başına getirilen Alaüddevle Bey, II. Bayezid'in desteğini alarak bölgede Osmanlı ve Memluk rekabetini sürdürdü. Bu desteğe rağmen Memluk kuvvetleri 1484 yılında Yakup Paşa komutasındaki Osmanlı birliklerini Malatya Derbende pusuya düşürdü. Pusudan haberdar olan Alaüddevle, durumu hemen Paşa'ya bildirdi ve Osmanlı kampını yağmaladı.

1.6. Osmanlı Dönemi Malatya

1338 yılında Memlukler Malatya'ya hakim olmuş; ancak XIV. yüzyılın ilk yarısından itibaren Malatya ve çevresi Dulkadiroğluları ile Memlukler arasında bir savaş alanı haline geldi. 1399'da Memluk nüfuz alanına giren Yıldırım Bayezid, Elbistan, Behisni, Darende ve Divriği'yle birlikte Malatya'yı da işgal ederek Osmanlı sınırını Fırat Havzası boyunca doğuya doğru genişletti. Malatya Osmanlı hakimiyetine girmesine rağmen şehrin Safevi tehditleriyle karşı karşıya kalması nedeniyle bu kontrol kısa sürdü. Malatya'da ilk resmi nüfus sayımı 1518 yılında yapılmış, ardından sırasıyla 1530 ve

1560 yıllarında ikinci ve üçüncü nüfus sayımı yapılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Malatya, surları içinde çok sayıda mahalle, cami, medrese ve hareketli çarşılarla övünen bir şehir olarak gelişti. 1560'lara gelindiğinde şehrin nüfusu 8.700'ü aştı ve yalnızca 1.300 civarında gayrimüslim Ermeni vardı. On altıncı yüzyılın ortalarında Malatya'da 32 ayrı mahallenin olduğu çıkarımı yapılabilir. 17. yüzyılda Malatya, Osmanlı Devleti'nin doğu bölgesinde gerçekleştirdiği çeşitli siyasi ve askeri çalışmaların merkezi olmuştur. Sultan IV. Murad'ın Revan Seferi'nden döndükten sonra geçici olarak ikamet ettiği Malatya'da olup, Diyarbakır yolculuğu sırasında kentte mola verilmiştir. 1837'ye gelindiğinde şehir surları ciddi bir bakıma muhtaç durumdaydı. Alaca-kapı kapısı Sur 'un kuzey tarafında, Meşak-kapı kapısı ise güneye bakmaktadır. Batı kapısı Sipdurus olarak biliniyordu. Şehrin bazı bölgeleri surların dışına taşmasına rağmen, şehrin surlarının sınırları içerisinde birçok cami, mescit ve tekke bulunuyordu.

Şehir göçebe kabileler tarafından çok sayıda saldırı ve yıkımla karşı karşıya kaldı. Bu da salgın hastalıklar nedeniyle nüfusun azalmasına yol açtı. 1838/1839 kışında Hafız Paşa kentte kampını kurdu. Hafız Paşa, 1830'lu yıllarda öncelikle Malatya-Akçadağ bölgesinin nüfuzlu şahsiyetleriyle meşgul olmuştur. Bunun sonucunda birçok insan güneye, özellikle de daha önce yazlarını geçirdikleri Aspuzu'na kalıcı olarak yerleşti ve bir daha geri dönmedi. Sonuç olarak, "Eski" ve "Yeni" tanımlayıcılarıyla birbirinden ayrılan iki ayrı Malatya bölgesi oluştu. Modern Malatya öncelikle Aspuzu civarına kurulmuştur. 1837 yılına gelindiğinde Eski Malatya tamamen harabeye dönmüştü. Osmanlı Devleti yavaş yavaş Malatya'yı terk ederek Eski Malatya'ya iki saat uzaklıkta bulunan geniş bahçelere taşındı. Yüzyıllar boyunca bu bahçelerin arasında sadece küçük bir köy vardı ama şimdi gelişen ve müreffeh bir şehir olan Yeni Malatya'ya dönüştü. Eski Malatya ile yeni şehir arasındaki mesafe iki saatlik bir yolculuktur. İki şehir arasındaki araziler düzensiz olarak bölünmüş olup tarıma pek elverişli değildir. 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Malatya'yı önce Diyarbakır'a, daha sonra Mamuratü'l-Aziz (Elazığ) eyaletine bağlı olarak yönetti.

1.6.1 Malatya'nın Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri

Malatya ve çevresi Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra nüfusun belirlenmesi için nüfus sayımı yapıldı. 1518 yılında yapılan bu nüfus sayımı Malatya'nın Osmanlı idari yapısına dahil edilmesiyle sonuçlandı. Ancak Maraş, Malatya, Ayıntab, Kars'ı

Zülkadriye ve Sümeysad'ı kapsayan Zulkadriye bölgesi, Osmanlı egemenliğinin tanınması şartıyla 1521 yılına kadar Şehsuvaroğlu Ali Bey'in kontrolünde kaldı. Ali Bey'in vefatından sonra ayrı bir beylerbeylik kurularak merkeze bağlandı. 1530 yılına ait Malatya kadastro defterlerinde Malatya ilçesinin Şehir, Kasaba, İççik Hacılu, Arguvan, Keder Beyt, Cubas, Musar, Kömi, Karahisar ve Ağce Dağ'ın yanı sıra Malatya, Gerger, Kahta, Besni'den oluştuğu anlaşılmaktadır. Divriği ve Darende ilçeleri Malatya sancağını oluşturur. Divriği ve Darende kazalarının 1518'den farklı olarak 1530'da sancağa eklendiğini belirtmekte. 1547-1548 tarihli özet defterine (TD 257) ve 1560 nüfus sayımına (TK 142) göre Malatya sancağı şu şehirlerden oluşuyordu: Malatya, Gerger, Kahta, Behisni ilçelerinin isimleri 1530 nüfus sayımında yer almaktadır. Bu noktada Darende ve Divriği sancaklarının bağımsızlığını kazanmış olduğu görülmektedir.³⁸ Yaklaşık 1517 yılına ait bir sancak listesine göre Malatya, Yahya Paşa oğlu Mehmet Bey'in yönetimi altındaki Arap vilayetinin bir parçasıydı. 1521 yılına ait bir el yazması da Malatya'yı aynı vilayete dahil etmektedir. Ancak 1522 yılında Malatya Rum-ı Hadis Vilayetinin bir parçası oldu. 1559 yılında Malatya ve Bozok Sancağı geçici olarak Zülkadriye Sancağına devredilmiş, ancak daha sonra Rum Eyaleti'ne iade edilmiştir. 1568'den itibaren Malatya sürekli olarak Zülkadriye 'ye bağlıydı, ancak 1578'den 1588'e kadar olan bazı arşiv kayıtları doğu seferleri nedeniyle hem Zülkadriye 'ye hem de Rum Eyaleti'ne bağlı olduğunu gösteriyor. Bu düzenleme 19. yüzyıla kadar devam etmiş, 11. yüzyıldaki kısa bir dönem dışında Malatya Maraş Vilayetinin bir parçası olmuştur.

Malatya Sancağında Divan-ı Hümayun 'un gelirlerinin toplanması önceki yüzyılda kurulan voyvodalık kurumu aracılığıyla gerçekleştiriliyordu. Ancak Malatya Voyvodalığına bağlı mukataalarda Malatya Sancağı içindeki tüm kazaların yer almadığını da belirtmek gerekir.³⁹ Malikane uygulamasının yanı sıra Malatya Sancağındaki mukataaların bazen hibe, bazen de malikane olarak yönetildiğini görmekteyiz. 19. yüzyılda Malatya Sancağındaki mukataalın konaklarının sahipleri arasında Rişvanzadeler önemli bir konuma sahipti. Zade ailesinden pek çok kişi bu yüzyılda mukataalınlar tek tek ya da müştereken konak olarak edinmiştir. 19. yüzyılda

³⁸ U. Esin, "1979 Değirmentepe Kazısı", II. Kazı Sonuçları Toplantısı, (T.C. Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1980), 91-99.

³⁹ Ağaladağ, "Malatya Eskiçağ Tarihi," 191

mukataaya bağılı olması nedeniyle "Malatya sancağı" olarak anılan bu sancağa uzun yıllar Rışvanzadeler hâkim olmuştur.

1716 yılında, daha önce konak olarak hizmet veren Malatya sancağı Rışvanzade Mehmed'in elinden alındı. 1735-1739 yılları arasında Rışvanzade Mehmed Paşa sancağı yeniden ele geçirirken, 1763'te Ebubekir Paşa burayı işgal etti. Ebubekir Paşa'nın vefatından sonra görevi Rışvanzade Süleyman devraldı ve onun 1764'teki ölümü üzerine sancağı kardeşi Seyyid Abdurrahman devraldı. 1782 yılında Malatya Voyvodalığına devredilmiştir. Sancağın mukataasının Rışvanzade Seyyid Ömer Paşa'nın konağı olduğu tespit edilmiştir. Rışvanzadeler, Malatya Sancağının kontrolünü önemli bir süre elinde tutmuş hem mütesellim hem de konak sahibi olarak hizmet etmişlerdir. Ancak onların zalim ve adaletsiz davranışları birçok kez bu görevlerden uzaklaştırılmalarına yol açmıştır. 1839'dan 1845'e kadar Malatya, Diyarbakır Eyaleti'nin ilçeleri arasında sayılmıştır. 1874 Devlet Salnamesine göre sancak, Akçadağ, Behisni, Hısn-ı Mansur ve Kahta kazalarını kapsıyordu. Mart 1883'te Malatya yeniden Memfuetü'l-Aziz vilayetine bağlandı. 1909 ve 1915 yıllarında özerk bir eyalet kurmak için çeşitli girişimlerde bulunuldu. Sonunda eyalete dahil edildiği anlaşıyor. Malatya, Cumhuriyetin ilanından sonra bağımsız il statüsüne kavuşmuş ve 1950'li yıllarda idari reformdan geçmiştir. 1934 yılında Kemaliye'nin, 1954 yılında Adıyaman, Kahta ve Besni ilçelerinin ayrılmasıyla il sınırları kesinleşmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. SALNÂME

Salname, Farsça da sal (sene veya yıl) birlikte name (kitap veya mektup) sözcüklerden oluşmaktadır. Farsçada aynı anlama gelen “nevsâl” sözcüğü de kullanılmaktadır. Dilimize Tanzimat’tan sonra gelmiştir. Günümüzde salnamenin Türkçedeki karşılığı “yıllık” aynı anlama gelmektedir. Batılı kaynaklarda özellikle Latin alfabesinde “annus”, Fransızcada “annale” ve önemle “annuaire” ve “almanach” sözcükleri ile de ifade edilmektedir. Salname bir yıl içerisindeki yaşanmış olayları göstermek için hazırlanan eserler hakkında kullanılan tabirdir.⁴⁰

En eski ve bilinen ilk yayınların birkaçı almanaklardı. Bunlardan biri British Museumda Mısır Kralı II. Ramses (M.Ö. 1290-1223) döneminden kalma eserdir. Adı geçen bu almanak, şanslı ve şanssız günleri kırmızı ve siyah içerisinde söz eder, dini ayinleri işaret eder, bazı günlerde ise dünyaya gelen çocukların yaşamları hakkında kehanette bulunur. İskenderiyeli Yunanlıların da almanaklara sahip oldukları bilinir.⁴¹

Salnamenin batılı toplumlardaki ifadesini yukarıda bildirmiştik. Salname Fransızların kullandığı “annuaire” sözcüğünün karşılığıdır. Fransa’da ilk annuaire ise 1793 yılında Miller tarafından “L’annuaire de la Republigaine” adıyla Fransa\Paris’te yayınlanmıştır. Daha sonra ki yıllarda Fransa’da çeşitli adlarla yüzlerce annuaire’nin neşredildiği görülür. Bunlardan bazıları; “Annuaire Politique, Annuaire Administratif, Annuaire de Societe Savante, Annuaire Historique” isimli eserlerdir.⁴²

Osmanlı Devleti, XIX. Yüzyılda ekonomik, siyasi ve askeri olaylardan dolayı büyük bir çöküntü içerisine girmiştir. Bu çöküşü engellemek isteyen devlet adamları devletini dış tehditlere karşı savunmak için tedbirler alırken, bir yandan da ülkeyi refaha kavuşturmak için halkın ekonomik ve sosyal düzeyini artırmak için hazırladıkları plan ve programları hayata geçirme konusunda yoğun bir şekilde çalışmışlardır. Devlet adamları bu amaçla salnameler hazırlamışlardır.⁴³

⁴⁰ Midhat Sertoğlu, “Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi,” (İstanbul, 1958) 280.

⁴¹ Tefvik Sütçü, “Sosyal Bilimlerde Araştırma Kaynağı Olarak Almanaklar, Salnameler ve Yıllıklar”, *İlmi Araştırmalar*, 18, (İstanbul, 2004): 80

⁴² Mehmet Z. Pakalın, “Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,” (C.III, İstanbul, 1993) 105.

⁴³ Ahmet Z. İzgöer, “Osmanlı Salnamelerinin Şehir Tarihi Bakımından Önemi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, III/6, (İstanbul, 2005): 539-540.

Osmanlı dönemi bilinen ilk devlet Salname, Sultan Abdülmecid (M. 1823-1861)'in saltanatı yıllarında Sadrazam Büyük (Koca) Mustafa Reşit Paşa'nın talebi ile Ahmed Cevdet Paşa ve Hekimbaşı Abdülhak Efendi zade Hayrullah Efendinin yardımları ile H. 1263 (M. 1847) yılında Ahmed Vefik Paşa tarafından hazırlanmış ve Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye ismiyle yayınlanmıştır.⁴⁴

2.1.1 Salname Çeşitleri

2.1.1 Devlet Salnameleri

Osmanlı devletinin ilk salnamesi Hicri.1263 (Miladi 1847) yılında yazılmıştır. İlk hayata geçiren sadrazam Koca (Büyük) Mustafa Reşit Paşa'dır. Öncesinde bu işe Hayrullah Efendi görevlendirilmiş ancak o da salnameyi Ahmed Vefik Paşa'ya yazdırmıştır.⁴⁵

Salnamelerin hazırlanması işini sonraları Meclis-i Maarif Başkâtibi Behçet ve Meclis azasından Rüşdü Beyler görevlendirmiştir. Akabinde bu vazife bir irade-i seniyye (Padişah emri) ile Maarif Nezareti Mektubi Kalemî heyetine verilmiştir. H. 1306 (M. 1888) yılından itibaren Memurin-i Mülkiye Komisyonuna bağlı Sicil-i Ahval Memurin uhdesine devredilmiş ve böylece devam etmiştir.⁴⁶

Devlet salnameleri önemle H. 1295 (M. 1878)'den sonra giderek içerik olarak genişlemişlerdir. İlk başta yüz sayfadan ibaret olan salnamelerin daha sonra genişletilmiş ve sayfa sayıları dokuz yüze kadar yaklaşmıştır.

H. 1263-1325 yılları arasında toplamda 64 tane devlet salnamesi çıkarılmış ve hicri yıl göre esas alınmıştır. H. 1263 (M. 1847) – H. 1297 (M. 1880) tarihleri arasındaki 35 cilt taş baskı ile yayın yapılmış, sonraki ciltler ise matbaa harfleriyle yayınlanmıştır. Önemle M. 1876-1908 yılları arasında yani sultan II. Abdülhamid döneminde çıkanlar en güzel eserler olmuştur. İçerisinde geniş bilgiler dışında devlet teşkilatı, coğrafya, tayin tarihleri, rütbeleri, memur isimleri ve nişanları gösterilmektedir. Rumi. 1326 (M. 1840) senesinde hicri sene yerine mali sene kabul edildiğinden dolayı salnamenin 65. sayısından itibaren R. 1326 mali sene için çıkarılmış ve daha sonra R. 1327-1328 (cilt 66-67) mali seneleri için yazılanlar bunu takip etmiştir. Devletin son dönemlerinde

⁴⁴ Hasan Duman, “*Osmanlı Salnameleri ve Nevsalleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*,” (C.I, Ankara, 1999)

⁴⁵ Pakalın, “*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*,” 106

⁴⁶ Duman, “*Osmanlı Salnameleri ve Nevsalleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*,” 4

savaşların ve aşırı toprak kayıplarının artması sebebiyle R. 1328-1332 (M. 1913-1916) yılları arasında salname yayınlama işi ele alınamamıştır. Osmanlı döneminde yayınlanan en son devlet salnamesi cilt 68, R. 1333-1334 (M. 1918) yıllarını denk gelir.⁴⁷

Osmanlı devletinin son dönemi ve Cumhuriyetin ilanından sonra da Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi adıyla 1925-1926, 1926-1927, 1927-1928 yıllarını kapsayan üç cilt Arap harfleriyle devlet salnamesi yazılmıştır. Latin alfabesinin kabulünden sonra 1928-1929 yıllarını kapsayan bir cilt devlet salnamesi yazılmıştır. Daha sonra ki yıllarda devlet salnamesi yerine il yıllıkları çıkarılmaya başlanmıştır.

2.1.2 Vilâyet Salnameleri

Devlet salnamelerinin yararlı olduğu gören Osmanlı devleti nezaret ve vilâyet salnameleri çıkarmaya başlamıştır. İlk vilayet salnamesi H. 1283 (M. 1866) senesinde yazılan Bosna, son vilâyet salnamesi ise R. 1337-1338 (M. 1921-1922) senesinde yazılan Bolu Livası Salnamesi olup R. 1337-1341 (M. 1921-1922) yılında yazılmıştır. Vilâyet salnamelerinin sayısının artmasında M. 1864 senesinde kabul edilen Vilâyet Nizamnâmesinin önemi bulunmaktadır.

En çok salname çıkaran vilayetler Bursa (Hüdavendigar) ve Selanik'tir. Vilâyetler tarafından tertip edilen salnameler içinde Halep, Bursa (Hüdavendigar), Manastır, Selanik ve Diyarbakır vilâyetleri çok değerlidir. Coğrafi ve tarihi bilgiler açısından zengindirler.⁴⁸

Vilayet salnameleri, vilayetin memur kadrosu, idari taksimatı, yerel tarih ve coğrafyası, ticari ve ekonomik faaliyetleri vb. birçok konuda bilgi verir. Bunlar Türkçe-Arapça, Türkçe-Rumca, Türkçe-Boşnakça ya da sadece Arapça olarak da yazılmışlardır.

Sultan II. Abdülhamid döneminde, Rumeli'deki artan toprak kayıplarının ve sultanın İslam birliğine önem vermesi sebebiyle Arap Yarımadasındaki vilâyetler önemli hale gelmiştir. Devlet salnamelerinde mülki taksimat belirtilirken önceleri Edirne vilâyetinden başlanmak üzere Rumeli sonra Anadolu ve daha sonra da Arabistan

⁴⁷ Duman, "Osmanlı Salnameleri ve Nevsalleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu," 4-5

⁴⁸ Pakalın, "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü," 106.

vilâyetleri gösterilirken bu usul terkedilerek bu dönemde Hicaz vilâyetinden ve Mekke'den başlayarak Arabistan vilâyetlerinin başta olması usulüne geçilmiştir.⁴⁹

Uzun süre baskısına devam edilen vilâyet salnamelerinde vilâyetlerde bulunan gaz, su, cami, medrese, tekke, demiryolu ve tramvay şirketleri, vb. vilayetin idari ve iktisadi durumuna ait önemli bilgiler vermektedir. Nüfusun il ve ilçelere göre dağılımı, cinsiyet ve milletlerine göre taksim yapılmıştır. Bunun haricinde padişahların doğum, tahta çıkış ve ölüm günlerinin bulunduğunu belirten bir saltanat kronolojisi de yer almıştır.⁵⁰

2.1.3 Resmi Kurum ve Kuruluşlara Ait Salmameler

Resmi kurum ve nezaretlerin çıkardığı salnameler yer almaktadır. Yer alan salnameler devlet ve vilayet salnameleri gibi düzenli yazılmamışlardır. Bazı bakanlar (nazırlar) kendilerine bağlı kuruluşların daireleri ve kanuni statüleri yöneten görevlilerin isimlerini tespit etmek için nezaret salnamelerini yazmışlardır. Resmi olarak nezaretlerce çıkarılan salnameler H. 1282- 1334 yılları arasını kapsamak üzere toplam 46 adettir.⁵¹

2.1.3.1 Askeri Salmameler

Osmanlı devletinin ordusu ve teşkilatı hakkında bilgi verir. Orduda bulunan en küçük rütbeliden en büyüğüne kadar olan kişilerin isimleri, görevlerini ve nişanları bildiren salnamelerdir. Tanzimat döneminde askeri ümera ve zabitlerin karşılıklı ilişkilerinde münasebetlerini arttırmaları “Salname-i Askeri” adıyla askeri bir yıllık hazırlanması kararlaştırılmış. Askeri salnamelerin yazılmaları Keçecizade Fuad Paşa'nın seraskerliği döneminde başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde Bahriye salnameleri yazılıncaya kadar bahriyeliler hakkında dair bilgilerde bulunmaktadır. Toplamda 14 cilt yazılmıştır.⁵² Bu salnamelerin incelenmesinden dolayı Osmanlı Devleti'nin son dönem askeri teşkilatı hakkında önemli bilgilere ulaşılmaktadır.⁵³

2.2.3.2 Hariciye Salmameleri

Hariciye nezaretine bağlı Sicil-i Ahval müdüriyeti tarafından düzenlenen ve yayınlanan resmi salnamelerdendir. Türk elçileri, reisülküttaplar, Yabancı elçiler, ilk hariciye

⁴⁹ Duman, “*Osmanlı Salmameleri ve Nevsalleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*,” 5.

⁵⁰ Bilgin Aydın, “*Salname*”, (DİA, C.XXXVI, İstanbul, 2009) 53

⁵¹ Duman, “*Osmanlı Salmameleri ve Nevsalleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*,” 7.

⁵² Sütçü, “*Sosyal Bilimlerde Araştırma Kaynağı Olarak Almanaklar, Salmameler ve Yıllıklar*” 86

⁵³ Duman, “*Osmanlı Salmameleri ve Nevsalleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*,” 143-144.

nazırları ile hariciye nezaretinin iç ve dış teşkilatına dair hususları hakkında bilgiler verir ve 4 cilt çıkmıştır.

2.2.3.3 İlmiye Salnamesi

Meşihat makamı tarafından tek cilt olarak İstanbul'da H. 1334 (M. 1916) senesinde Cerîde-i Resmiyye'nin ilavesi olarak yayınlanmış resmi salnamedir. Salnamenin yazılma amacı meşihat makamını ve bağlı birimleri tanıtmak, faaliyetleri hakkında bilgi vermek. Birçok şeyhülislamın fetvaları da bulunmaktadır.⁵⁴

2.2.3.4 Maarif Salnameleri

Maarif nezareti tarafından hazırlanan ve yazılan salnamelerdendir. Nezaretin tarihçesi, nazırları ve bu nezaretin teşkilatı, kadroları ve buralarda görevli kişilerin adları haricinde devlet dâhilinde ister maarife bağlı olsun isterse diğer bir makama veya yere ait olsun, bütün okullar ve maarifi ilgilendiren her konuda geniş bilgiler içerir. Sadece H. 1316 ile 1321 yılları arasını kapsayan 6 yıl neşredilmiştir.

2.2.3.5 Bahriye Salnameleri

Bahriye nezaretine bağlı Fen Komisyonu tarafından düzenlenen ve yayınlanan resmi salnamelerdendir. Kadroları ve buralarda çalışan kişilerin isimleri, rütbeleri ve nişanları, donanmayı teşkil eden gemilerle, bunların görevleri hakkında geniş bilgiler içerir⁵⁵ ve 24 cilt basılmıştır.⁵⁶

2.2.3.6 Rüşumat Salnamesi

Maliye nezaretine bağlı rüşumat müdüriyeti dairesince düzenlenen ve yayınlanan resmi salnamedir. İmparatorlukta rüşum işlerinin önemle gümrüklere ait olanlarından ve dolayısıyla bu idarenin kuruluş safhasından geçirdiği değişikliklerden, düzenlendiği zamanki teşkilatından, kadrosundan ve buralarda görevli kişilerin durumunu belirten bilgiler içerir. Tek sayı olarak H. 1330 (M. 1914) senesinde çıkarılmıştır.⁵⁷

⁵⁴ Mehmet İpşirli, “İlmiye Salnamesi”, (DİA, C.XXII, İstanbul, 2000) 145; Sertoğlu, “Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi,” 281.

⁵⁵ Bu salnamelerden yararlanarak Askeri rütbeler ve rütbelerin dağılımı, askeri okullar ve okutulan dersler, askeri hastaneler ve personelleri, Osmanlı Devleti'nde mevcut ordular ve bunların komutanları... Daha geniş bilgi için Bkz. Uğur Ünal, “Askeri Salnamelerin Tarih Araştırmalarındaki Yeri 1865 ve 1870 Örnelemi”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Kars, 2008): 213-214.

⁵⁶ Sertoğlu, “Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi,” 280

⁵⁷ Sertoğlu, “Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi,” 281.

2.2.3.7 Rasathane-i Amire Salnamesi

Rasathane-i Amire Salnamesi, H.1288 (M. 1872) senesinde Ticaret ve Nafia Nezareti'ne bağılı Rasathane İdaresi tarafından yazılmıştır. Esasında Rasathane-i Amire müdürü Kombari tarafından Fransızca olarak yazılan ve sonra Fenn-i Hikmet-i Tabiiyye muallimi Yüzbaşı Said Efendi'nin Türkçeye çevirdiği bu salname muhtelif amaçlara göre ait olduğu yılın rasad cetvelleri yapılmış ve bu suretle bahriyuna lazım olan başlıca meseleleri çözmek amaçlanmıştır.⁵⁸

2.2.3.8 Şahıslar Tarafından Çıkarılan Salnameler

Osmanlı Devleti'nde bazı özel kuruluş ve şahıslar daha çok almanak diye nitelendirilebilecek türde salnameler yayınlamışlardır. İlki Ali Suavi tarafından Türkiye Fî Sene 1288 adıyla Paris'te (M. 1871) çıkarılmıştır. İkincisi 1872 üçüncüsü 1873 tarihini taşıyan ve bu tarihten sonra çıkıp çıkmadığı bilinmeyen bu salnamelerden ikincisi elimize ulaşmamıştır. Ali Suavi tarafından kaleme alınan bu salname ülkeye dair çeşitli konularda farklı tarzda istatistiki bilgiler vermiştir. Ayrıca Ebuzziya Tevfik Bey tarafından kaleme alınan salnamelerde alanında pek başarılı olmuş ve geniş halk kitlesinin ilgisini çekmiştir.⁵⁹

⁵⁸ Sertoğlu, "Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi," 281.

⁵⁹ Aydın, "Salname", 53.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. TÜRKİYE CUMHURİYETİ MALATYA VİLÂYETİ (1925-1926)

Belge:1 s.:846

Sebze yetiştirmekte isede vasaid nakliye olmadığından şehirde istimlak edilecektir. Cahde zirai edilmektedir. Malatya'da otuz adet mektep ve 1942 müdahim talebe vardır. Bir sene zarfında mütenev-i cürmlerin adedi sekiz yüz otuz beşdir. Bir senelik Varidât-ı umûmiyesi 279.663 adet lira olup merkez belediyesinin Varidât-ı ise 28.912 adet liradır.

Merkez Vilayetde: Halk Fırkası, Türk Ocağı, Hilal-i Ahmar, Teyare, Himaye-i Etfal cemiyetlerinin şaibeleri vardır. Besni kazası- merkez kaza mülhakâtı, Pervari, Çoyuran, Sivarlı, Geysun, Kızıl Ayn, Şambayad-ı, tut nahiyelerinden ibaret olmak üzere 8 nâhiyesi münkasımdır.

Pütürge Kazası: Nüfus-ı umûmiyesi 39.108 dir. 1 sene zarfında kaza dahilinde 39 adet mütenev-i cürmleri vuku-u bulmuştur. Bu sene zarfında zira-i edilen arazi miktarı 40.000 dönümdür. Elde edilen mahsulat 50.000 kilo maş, 50.000 kilo mercimek ve 50.000 kilo nohut, 300 kilo afyon, 50.000 kilo tütün, 150.000 kilo buğday, 1.000.000 kilo arpa, 1.000 kilo mısır, 500.000 kilo darı, 50.000 kilo pamuktur. Bunlardan yalnız 20.000 kilo tütün ve 300 kilo afyon ihraç edilmektedir. Varidât-ı umûmiyesi 20.963 adet liradır. Merkez kazada Halk fırkası ve Teyare cemiyetlerinin şubesi olup 8 mektep ve 1 ticaret odası vardır.

Akçadağ kazası: Kaza 4 nahiye ve 110 köyden ibaretdir. Kaza ve kariyerlerde 6 mektep 243 müdafim talebe vardır. Nüfusu 20.918 dir. 341 senesi zarfında 80 adet mütenev-i cürm vuku-u bulmuş. 37 kişi mahkûm olmuştur.

Belge:2 s.:847

Mahsulatından 2.729.000 kilo hububat alınmış. 368.000 kilosu ihraç olmuştur. Bir senelik varidât-ı umûmiyesi 35.090 adet lira olup varidât-ı hususiyesi 15.786 adet lira belediye Varidât-ı da 500 adet liradır.

Kahta Kazası: Kaza 4 nahiyeden ibaretdir. Bu sene 24.650 dönüm arazi zira-i edilmiş ve 1.464.050 kilo mahsulat alınmıştır. Belediye varidât-ı senevi 135 liradır. Kazanın bu seneki 201.170 liralık hububatından 4315 liralık ihrat yapılmıştır.

Hüsnü Mansur Kazası: Ahvali ziraiyesi iyidir. 12.019.000 kilo metn-u hububattan alınır. Bunun 2.299.000 kilosu ihraç olunur. Kazanın varidât-ı umumiyesi 91.159 varidât-ı hususiyesi 18.983 aded liradır. Bu sene zarfında merkez kazada mütenev-i cürm 120 aded olup 36 kişi mahkum olmuştur. Kazada Türk ocağı, Teyare ve İhlali cemiyetlerinin şubeleri ile 19 ve 1 anaş olmak üzere cem'an 11 mektebi ve 283 müdahim talebesi vardır. Nüfusu umumiyesi 36.809 dur. Belediye varidât-ı 19.092 aded liradır.

Hekimhan Kazası: Kaza 337 senesinde müceddiden teşekkül edilmiştir. Hasan Çelebi, Gelin Geyiç namlarıyla iki nahiyesi ve 77 köyü vardır. Bu köylerin 38'i merkeze 27 si Gelin Geyiçe ve 12 si Hasan Çelebiye merbutdur.

Kaza dahilinde biri kız yirmisi erkek olmak üzere yirmi biri ilk mektep mevcut olup bunlara devam eden talebe kız ve erkek olmak üzere cem'an 482 talebeden ibaretdir. varidât-ı umumiyesi 26.500 aded liralık olup varidât-ı hususiyesi 15.532 ve Belediye varidât-ı 750 aded liradır.

Bu sene 87.000 dönüm arazi zirai edilmiştir. Elde edilen mahsulatdan 3.000.000 kıyyebuğday, 1.104.000 kıyye Arpa, 50.000 kıyye Afyon, 72.000 kıyye Dut, 17.000 kıyye Elma, 13.000 kıyye Armut,

Belge:3 s.:848

1.000.000 kıyye Erik, 5.000 kıyye Ceviz içidir. Bunlardan maada senede 20.000 kıyyebel istihsal olunur. Bu sene zarfında merkez kazada mütenev-i cürm adedi 313 aded olup 121 kişi mahkum olmuştur. Kazanın nüfusu 22.602 dir.

Müntehir Gazete ve Mecmuaları

Malatya Gazetesi: Haftada bir perşembe günleri olmak üzere intişar eden (Malatya) gazetesi siyasi mahiyette olup 19 teşrini evvel 339 tarihinde tesis edilmiştir. Sahib imtiyazı Malatyalı Atmalızade Osman Hilmi. Ser Muhariri Kavalalı Hafız Nuri

beylerdir. Muharir ve Müdür mesuli Manastırlı Şevki beydir. Aded tabi beş yüzdür. Gazete bir şirkete ait olan ‘gidmet’ manındaki matbuada tab edilmektedir.

Belge:4 ve 5 s.:849-850

Devlet Salnamesi			
Malatya Vilayeti			
Esami (İsmi)	Memuriyet	Esami (İsmi)	Memuriyet
Ahmed Bey	Mal Müdürü	Asım bey	Vali
Abdurrahman Efendi	Müfti	Vasıf bey	Muhasebeci
Hasan Hüsnü Bey	Mahkeme-i Asliyye Reisi	Cevdet Bey	Tahrirat Müdürü
Kazım Bey	Mahkeme-i Müdde-i Umumi	Ahmed Efendi Hulusi	Müfti
İbrahim Hakkı Bey	Mahkeme-i Azâsı	İbrahim Hakkı Bey	Mahkeme-i Cinayet Reisi
Tevfik Bey	Mahkeme-i Azâsı	-	Mahkeme-i Müdde-i Umumi
-	Mahkeme-i Azâ Mülâzımı	Hilmi Bey	Mahkeme-i Azâsı
Mustafa Bey	Müstendik	Edip Bey	Mahkeme-i Azâsı
Hüsnü Mansur		Hulusi Bey	Mahkeme-i Azâsı
Şefik Bey	Kaymakam	Emin Ali Bey	Mahkeme-i Azâsı
Hacı Ahmed Bey	Mal Müdürü	Mahmud Ferid Bey	Mahkeme-i Azâsı

Hacı Mahmud Efendi	Müfti	Haafız Hayri Bey	Mahkeme-i Azâ Mülâzımı
Ali Rıza Bey	Mahkeme-i Asliyye Hâkimi	Saki Bey	Mahkeme-i Asliyye Reisi
Yunus Bey	Mahkeme-i Müdde-i Umumiyesi	Rasim Bey	Mahkeme-i Müdde-i Umumiyesi
Muhammed Hilmi Bey	Müstendik	Fahri Bey	Mahkeme-i Azâ Mülâzımı
Akçadağ Kazası		Salih Sabri Bey	Sulh Hâkimi
Nasif Bey	Kaymakam	Vasfi Bey	Müstendik
Ali Suvari Bey	Mal Müdürü	-	Jandarma Kumandanı
Hafız Ahmed Bey	Mahkeme-i Asliyye Hâkimi	Muahmmmed Salim Bey	Maarif Müdürü
Yusuf Cemil Bey	Mahkeme-i Müdde-i Umumiyesi	Doktor Hayri Bey	Sıhhiye ve Muavenet İctimaiye Müdürü
Halil Bey	Müstendik	Mahyaeddin Bey	Muhâsebe Hususiye Müdürü
Kâhta Kazası		Behçet Bey	Tapu Müdürü
Zülfü Bey	Kaymakam	Ahmet Rıfat Bey	Ziraat Müdürü
Ahmed Bey	Mal Müdürü	-	Nüfus Müdürü
Asım Efendi	Müfti	Hafız Nuri Bey	Ser Mühendis
Muhammed Hamdi Bey	Mahkeme-i Müdde-i Umumiyesi	-	Posta ve Telgraf Müdürü

Ali Rıza Bey	Müstendik	Hasan Sıtkı Bey	Belediye Reisi
Hekimhan Kazası		Besni Kazası	
Vehbi Bey	Kaymakam	Neşet Bey	Kaymakam
Hasan Bey	Mal Müdürü	-	Mahkeme-i Asliyye Hâkimi
Hacı Halil Efendi	Müfti	Fettullah Bey	Mahkeme-i Müdde-i Umumiyesi
İbrahim Bey	Mahkeme-i Asliyye Hâkimi	Tevfik Bey	Müstendik
Hasan Bey	Mahkeme-i Müdde-i Umumiyesi	Pütürge Kazası	
Âdem Bey	Müstendik	Burhanettin Bey	Kaymakam
		Hamdi Bey	Mal Müdürü
		Hasan Efendi	Müfti
		Abdolvahid Efendi	Mahkeme-i Asliyye Hâkimi

3.2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ MALATYA VİLÂYETİ (1926-1927)

Belge:8 s.:1122

Hudud, mesahe-i sathıyye (yüzölçümü), teşkilat-ı araziyye iklim ve taksimat-ı milkiyye/mülkiyye, nüfus-u umumiyye, tarihî ma'lumat, ahlval-i umumiyye, kabil-i zer'i araziyye, zeriyyat mikdarları hasadlar yekûnu, hayvanat-ı ehliyye, ormanlar, madenler, yollar, sanayi, fabrikalar, mektebler ve cemiyetler, şirketler ve bankalar, ahval-i sıhhiye, ceraim-i adliyye, gazeteler, memurların isimleri ile sıfat-ı memuriyetleri.

Hudud: Malatya vilâyeti Garbı Anadolu'nun şarki mıntıkasında ve Fırat havzasında bir vilayet olup şimalen mamuratel El aziz, Sivas, şarken Siverek cenuben Urfa, gaziayintep, garben Mar'aş, Sivas vilayetleri ile muhat ve mahduddur.

Mesâha-i Sathıye: Vilayetin Mesâha-i sathıyesi 17,000 kilometre murabbıdır. Nüfusu 258.331 dir.

Dağları ve iklimi: Vilayetin dağlarından Toros şıabatından Hekimhan, Akçadağ ve tohma suyu şimalinde (*) ve merkez vilayet cenubundan 'yek' balaban ve kahtanın şarkında kahta dağları namını alır. Vilayeti şimal ve şimal şarkiyede ihata eden Fırat'dan başka Tohma, Göksu nehirleri ile merkez mülhakatın köylerini iska eder. Dirme (derme), Şehsuvar, mamaş, görgü suları şayan-ı zikirdir. Sathı mecradan 900 metru kadar mertufu olan Malatya sathı mecradan 1800 metru yükselen Beydağlarının eteklerinde bir vas'ı bir ovaya hakim bağ ve bahçelerinin letafetiyle şöhrat bulmuş güzel ve şirin bir vilayetdi. Mevki itibariyle havası ratıb yazı oldukça sıcaktır.

Taksimât-ı Mülkiye: Malatya vilayeti 7 kaza ve 27 nahiyeden müteşekkildir. Bunlarda İspendere (yeni köy), Purga (aşağı köy), Kale (birun), gözene nahiyelerini muhteva-i merkez kazaları ile karıcık, samsad, çalgan, kuyucak nahiyelerinden mürekkeb Hüsnü Mansur (Adıyaman) kazası. Görecek (kepez), Levend (Zakir hacı), Sürgü nahiyelerinden müteşekkil. Akçadağ (arga) kazası, Hasan çayı, Gelingeh nahiyelerini hay Hekimhan, Tevkaris, Merdis (narince), Alud(kahta), Sincik nahiyelerini havi Kâhta kazası, keferdiz, Satık, Taraksu, Merdis nahiyeleri muhteva-ı Pütürge (şiro) kazası, Şevtik, Mutmur nahiyeleri ihtiva eden Arapgir kazası ile Ilıç Agyan ve Pançeni nahiyelerinin Kemaliye (Ekin) kazasıdır. Mumülahakat Malatya vilayetine mertufu karanın adedi 1101 dir.

Belge:9 s.:1123

Nüfus Umumiyesi: Malatya vilayetinin Mumûlahakat 926 senesi nüfus umumiyesi müşaraced olur.

Talak (Boşanma)	Nikah	Vefat	Tevlidat		N üfus Umumiyesi	Kazası
			İnas (Kadınlar)	Zükur (Erkekler)		
31	302	241	244	441	56.528	Merkez kazası
10	36	126	94	148	23.000	Kemaliye kazası
6	72	159	91	232	37.412	Pütürge kazası
1	68	116	117	230	23.346	Akçadağ kazası
0	50	35	300	138	20.474	Kâhta kazası
5	31	160	23	53	36.870	Hüsnü Mansur kazası
6	63	39	27	50	21.779	Hekimhan kazası
6	40	157	60	250	26.932	Arapgir kazası
65	662	1038	907	1442	258331	Yekûn

Ahval-i umumiyye: Akçadağ kazası bu kazanın merkezi mukaddema (levend) fırkası iken bilahare (arga) karyesine nakil edilmiştir. Akdağ silsilesine müntemi kara dağın

sathı maillerinde bulunması nam hadirinin veçhe tesmiyesine sebep olmuştur. Merkez kaza sathı mecradan takriben 1100 metru mertuh-u ve Malatya'ya nasır 2000 metru merbunda bir tepe üzerindedir. Ab (su) ve havası latifedir. Kışı ziyadedir. Yazın hararet 26-34 dereceye terfî kışın birden tahta-ı asfar yirmi dörtde tenzil eder. Tohma, Sultansuyu, Eymenden ve daha bazı sular bu kaza arazinde geçerek diğer nehirlerle dökülür.

Hekimhan Kazası: Bu kaza malatya kazası- Sivas şosesi üzerindedir. Malatya'ya 18 saat mesefadaki birkaç sene evvel burası bir nahiye merkezi iken kaza haline ifrağ olunmuştur. Arazisi dağlık olmak hasebiyle kışı şiddetlidir. Muhtelif şehir kal-e, han, çarşı bedestan gibi asar-ı kadime mevcuttur. Koruçayı bu kaza dâhilinden ceryan eder. Kilim halı nasih olunur. Ahali-i mahalliye umumiyetle ziraat ve istirahat ederler. Mezruat-ı tahminine göre bura beşten yediye kadar hasılat verir.

Hüsni Mansur Kazası: Karadağ'ın yarım saat mesafesinde etrafı bağ bahçelerle muhat düz bir mevkidedir. Havası sıcaktır. Daire-i idaresi yüz saat mesafede olup merkez vilayete 18 saattir. Mizanel harare 36 ile tahtel sefer 14 derecesinde tehalif eder. Kazanın garp şimalisindeki dağdan

Belge:10 s.:1124

Neb-an edencihed-i galibiyesinde kaza ile Besni arasını tefrik eden Göksu vardır. Mahsulat-i iradiyesi her tev-i hububat ve pamuktur. Mahsulat 1\8 kadardır. Hüsni Mansur kazası bir rivayete göre (Mansur Bin Cafer El Haris El Amire) mensup olup (Mervan Bin Muhammed el Müslüm) zamanında imar edilmiştir. (Hamsad) oranın tevabaindandır. Ahir rivayete göre Cafer el Mansur bin Muhammed'in zamanı hilafetinde inşa olan harabesi mevcut kaleye tespitle (Hacı Mansur) tesmiye edilmiş beynel ahali (Adıyaman) namı verilmiştir. Sultan Alâeddin Selçuki tarafından tesis edilmiş camiler bulunduğ. Burasıninda Selçukiler idaresinde kalmış olduğu göstermektedir. Muhtelif mahallelerinde asar-ı kadime vardır.

Kâhta Kazası: Kaza merkezi evvelce kahta kasabası iken bilahire hükümet (kolik) kariyesine nakl etmiştir. Bu kaza merkezi vilayete 18 saat mesafededir. Kaza iradiyesi daire-i müdür 50 saat mesafe-i havidir. Mevkien havası mu'tedil Mizanel harare niyahet 20-23 burudat tahtel sıfır 5-2 raddesindedir. Cendere, Sepir, Yaraş kahta deresi ile

(leylen) (hoş hoş) çayları bu kazanın başlıca sularıdır. Bunların hepsi Fırat nehri nahlarındaki dağlarına karışır. Teermin, Karakuş tepesi, Timur Beyli, Şoma, Rafe, Dağı, Karaçor, Karaman, Karlık, Kazar, Receb (namlarındaki dağlar kazanın cibali) meşhuresinden olup ekser-iyesinin üzerinde olman ve meşelitler vardır. Mahsulatı Araziyesi her nev-i hububat, tütün ve pamuktur. Su arazi 1\20, susuz 1\8 tespiti hasılat ve yer yer ziraat ve hasat usul-u kadime ve nakliyat ve hayvanat ehliyye ile dir. Ahali ziraat ve çobanlıkla meşguldür. Ahval-i tarifiyesi Kâhta kasabası önünde cereyan eden cayın sağ sahilindedir. Mertuf-u ve Müteferrit cisim bir kaya üzerinde Kâhta kazası kalesi harabeleri görülür. Kalenin üzerinde mahkun bulunan Hudubat-ı İslamiyye burasının mülki islamiyye ait olduğunu ara-e etmektedir. Karakuş nemrut tepelerinde ve kazanın sağır muhtelif mevkii ve köylerinde asar-i atikeyi pek çokdur. Bu eserin böylece meyzuliyeti bu havalinin vaktiyle ehemliyetli bir mevki olduğunu göstermektedir.

Pütürge Kazası: Kadimen Şiro namdiyle mütarrif ve Gerger Şiro isimleri ile iki nahiye kazasına merbut iken 310 tarihinde kaza teşkil ve merkezi imrun kariyesi olmak üzere Pütürge namıyla tevsim ve Elaziz vilayetine merbut bir kaza iken 336 senesinde Malatya vilayetine ilhak edilmiştir.

Kaza araziyesi mamülhakatı tevlen 100, arzen 50 köyle metru oluk bir müsahayi havidir. Merkez kaza ufacık bir tepe üzerinde bina edilmiş ekşariyenin ekseriyesi ceviz ağacından ibaret olan bahçelerile muhatadır. Havası muhtedil olup kış kanun-i sanide başlar. Mevsim şiddeti kar pek fazla nüzul ettiğinden merkez kaza olan İmrun ile Malatya arasından bulunan kevban dağı bazen geçid vermez bir hale gelir. 10.000 dönüm hazır ve meşeliği gayet sarıp ve saibel mürur cibali işgal eder. Şiro çayı ve daha bir ufak sular kaza arazisinden geçerek fırate dökülür. Merkez kazaya bir buçuk saat mesafede kalesi namıyla harab bir binay-ı atik ve yine merkeze iki buçuk badında (tetrin) karyesinde 11 asır evvel bina edilmiş bir cami harabesi vardır. Bu kaza nemrut tepesi, Harput yaylası mevki ile (Gerger kalesini) ve Gerger mevkii kadim ve muhemminde zikre şayan birçok asar olduğu gibi kazanın muhtelif karyelerinde asar-ı kadimeye tasadüf olunur.

Belge:11 s.:1125

Kemaliye Kazası: Nam-ı kadimeyi Ekin kazası hicri sekizinci asır ova üstünde tesis ettiği anlaşılmaktadır. Banyesi el yevm kasabası mahallesi bulunan bahçeli Zülfikar ağa namında bir zattır. Kaza mahallen Kemah kazası Fırat nehri, şarken Ovacık, Cemiş Gezek kazaları ile Fırat nehri cenuben Keban, Arapgir kazaları, Garben Divriği kazası ile mahduttur. Kaza umumiyet itibariyle dağlık araziden müteşekkil olup bazı eksaminden müteferrik meşeliktir. Kısım agzam-ımevaşi beslemeye Salih mer'aları muhtevadır. Bu meyanda 'Sarıççek' namıyla maruf yayla meşhurdur. Fırat nehri şimal garbiyeden cenub şarkiyeye doğru kazayı boydan boya kat-i etmektedir.

Arapgir Kazası: Şimalen Kemaliye ve Divriği kazaları ve şarken Kemaliye kazası ve garben Hekimhan ve cenuben Keban kazaları ile mahduttur. Kaza cenubdan şimale 12 ve şarktan garba 14 saat müddet olmasına nazaran mesafa-i şathiyesi 4200 kilometru merbuundadır. Şimal ve Garp şimali cihedleri dağlık ve taşlık ve şarki cenubu cihetleri dalgalı araziden müteşekkildir.

Dağlar: Göl dağı, eksarlı dağı, cibâl mertufundandır. Göl dağı merkez kazasının iki saat mesafesinde başlar. Şebati Malatya vilayetinin Hekimhan kazasına imtidat eder. Bu dağın eteğinde Şevtik nahiyesinden giden yol kışın kar ile kapanır. Marur ve Arur minkita-i olur. Dolaşık yoldan takib edilir. 'Ensarlı dağı' Şevtik nahiyesi dâhilindedir.

Çaylar: Kaza dâhilinde 'Söğütlü' 'İnku' 'Mirar' namlarında 3 çay cerayan eder. Söğütlü çayı: göl dağından Neb'an ile Keban kazası hududundan Fırat nehrine karışır. İnku çayı: Sarıççek dağlarından Neb'an ile Şevtik nahiyesinden ve Arapgir kazasına şeyhler sefiri mahallesi önünden ceryan ile Kemaliye'nin eğin nahyesinden Fırat'a karışır. Mirar çayı: Sarıççek dağlarından Neb'an ve kazanın üstünden sulu, tarağının karyeleri önünden ceryan ile Kemaliye'nin İnçatı nahiyesinden Fırat'a dökülür.

Tarihî ma'lumat: Tarihide kadim-u umuranıyla meşhur olan Malatya şimdiatek şehir namını taşıyan vilayet merkezine dokuz kilometru mesafede 1 köydür bu köyün etrafındaki suru Selçukilere ait birçok eser Malatya'nın kadi'en mamur bir şehir olduğunu ve İranlılarla başka Konyalıların Rum ve Bizanslıların muhacematında maruz kaldığını göstermektedir. Şimdi merkez vilayet olan Malatya 1255 tarihinden evvel eski Malatya şehrinde oturan ahalinin bağ evleri ve sayfiye mahllelri iken tarih-i Meskure mesadif Nizip muharebesinde Hafız Paşa idaresinin eski Malatyada kışlaması yüzünden

ahali bağ evlerinde kalmış ve sayfiyeleri tevsi'i ederek temdid ikamet eylemiş olmalarından Naş-i Atik şehir metruk köy halinde kalmıştır. Kadi'en namlarındaki Malatya şehrinin 'Semiramesi' tarafından tesis edildiğini. Ecnevi ve bihassa küçük 'Asya' muallafının cümeleyi beyanatından ise de bu hakayik tarihîyeye gayri mesnenit bir rivayetden ibarettir. Merkez ve mulahakat da görülen Asar-ı Atikeye bu şehri kadim'en Hititler tarafından tesis edilmiş olduğu daha kuvvetli dela-i ve müstundur.

Belge:12 s.:1126

Dördüncü asır hicriden altıncı asır hicri nihayetlerine kadar Selçuklulara danışmendilerin zey-r idaresinde kalmış olan Malatya ehlihalib Cengiz ordularının tecavüzat mütamadiyesine tab-ı avar münavemet olamayarak mahkum inkıraz olan bu hükümetlerin yerine ka'im olan zulkadiriye Hükümeti idaresine intikal etmiş büyük hükümetler arasındaki rekabetten bilaistifade yedinci asır hicrinin nihayetlerine kadar idam'e mevcudete muvaffak olan zulkadiriye hükümetin teşettüt idar-i ve tahkimi altında epeyce müddet hazur ve rahatını gaip etmiştir.

Evvelce Osmanlı hükümetine ilhak edilmişken timurlenk istilasında tekrar tesis ve 923 tarihinde çaldıran seferinde avdet eden Osmanlı iradesi tarafından tamamen zat ve tahsir edilerek hayat-i siyasiyesine nihayet verilen zulkadiriye hükümetinden dahi sabık Osmanlı hükümetinin zirha hükümetine geçen Malatya ve Kanun-i teşkilatı idare-i mucibince eyalet merkezi olan diyarbakire ve sonrada kaza ve liva teşkilatıyla El Aziz vilayeine ilhak ve 332 senesine kadar Liva halinde idare edilmiştir. 332 senesinde müstakil liva ve teşkilat-ı ahire mucibince vilayet olmuştur.

Hayvanat-ı Ehliyye: Malatya vilayeti dahilinde mevcud hayvanat-ı ehliyyenin miktarı zirdeği cetvelde gösterilmiştir.

Deve aded	Keçi aded	Koyun aded	İnek aded	Öküz aded	Astar	Merkep adedi	Esb ve Kısarak aded	Kazalar
60	34.000	37.000	1.600	0	460	1.300	1.400	Malatya
0	26.000	28.000	1.000	2900	340	800	360	Hekimhan

0	30.000	31.000	1.100	3400	500	900	500	Akçadağ
100	45.000	48.000	1.008	5700	650	1.800	1180	Hüsn-ü Mansur
0	25.000	17.000	1.400	3100	420	850	400	Kâhta
0	24.000	8.000	2.500	1.600	200	700	380	Pütürge
0	10.000	20.000	3.000	7.000	300	3.000	400	Kemaliye
0	14.439	9.302	3.123	2.931	0	1.795	514	Arapgir
160	208.439	198.302	15.523	26.331	3.070	10.145	5134	Yekûn

Belge:13 s.:1127

Ormanlar ve Madenler: Malatya vilayetinin merkez kaza ile Arapgir, Kameliye, Kâhta, Hekimhan, Akçadağ ve Hüsn-ü Mansur kazalarında orman yoktur. Ancak ahalinin ihtiyacını temin edebilecek baltalıklar ve Pütürge kazasının taraksu nahiyesi dahişte 30 kilometru tol ardında (hatru) namıyla bir ormanlık vardır. Merkez ve mülhak kazalar dâhilinde bakır, kaömür, kükürt, demir, cam, petrol madenleri mevcut ise de bunlar gayr-i mekşufdur.

Yollar: Malatya vilayeti dâhilinde, mevcut yollardan Malatya-Geller yolu 135 kilometru, Malatya- Sürgü-Bulam-Hüsn-ü Mansur 10 kılometru, Malatya-Arga 35 kilometru, Malatya-Çermakadi 10 kılometru, Malatya-pütürge-İmrün 80 kılometru, hüsn-ü Mansur- Kâhta 50 kılometrudur.

Devlet yollarından Ayazveli- Malatya Şavsad 450 37 kilometru, Malatya-Sivas Şavsada 109 kilometrudur. Malatya-Elaziz, Keban- Arapgir yolu ile Malatyadan Araapgir'e araba ve otomobil gidebilir.

Arağgir-Kemaliye yolu 45 kılometrudur. Bu yol Arapgirden itibaren araba ve otomobil... müsaitdir.

Sanayi ve Fabrikalar: Malatya vilayetinde merkez kazasında 30 un değirmeni ve 500 aded yerli desdegahi ve 8 aded haşhaş yağı cenderes ile vilayetin merkez ve mülhakatından ihtiyacatına kefa gelecek sanayi ibdadiye mevcuddur.

Varidat-ı Umumiye ... Hususi Varidati: Vilayetin varidat-ı umumiyesi 521,518, lira, varidat hususiyesi. 437,492 lira ve belediye varidatıda 100.550 aded liradır.

Mektepler ve Cemiyetler: Malatya vilayetinin 927 senesi zarfında mevud bulunan mektep, talabe adedini ayarı cetveldir.

Mektep			Talebe mevcudu			İSİM
Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	
1	0	1	217	0	217	Malatya Orta mektebi
1	0	1	183	0	183	Malatya köy mektebi
1	0	1	50	0	50	Malatya Şehriyat-ı mektebi
18	3	21	1.176	426	1.602	Merkez vilayeti ilk mektepleri
16	1	17	548	20	568	Hekimhan ilk mektepleri
9	2	11	257	27	284	Akçadağ ilk mektepleri
9	1	10	558	60	618	Hüsn-ü Mansur ilk mektepleri
6	0	6	118	0	118	Kâhta ilk mektepleri
10	2	12	295	62	357	Pütürge ilk mektepleri

17	3	20	0	0	959	Kemaliye ilk mektepleri
10	2	12	491	90	581	Arapgir ilk mektepleri
98	14	112	3.893	685	5.535	Yekûn

Belge:14 s.:1128

Vilayet ve Mülhakatında Halk fıkrası, Türk ocağı, Tayyare, Hilal-ı Ahmar cemiyetlerinin bir şubeleri vardır.

Şirketler ve Bankalar: Malatya’da ‘Teşebbüsâtı Sanayiye Türk Anonim Şirketi’ mevcut olup sermayesi 400.000 liradır. Malatya Ziraat Bankasının sermayesi 64.429 ve Hüsn-ü Mansur Ziraatı sanduğunda sermayesi 30.495 ve Hekimhan ve Arga ziraatı sanduğunda sermayesi 40.000 liradır. Kemaliye’de 4.500 lira sermayeli bir hali imalathanesi ve mensucad ve manifatura üzerine mamul yapar. 5.000 lira sermayeli mensucad ve kantariye mensucat üzerine iş yapan 10.000 lira sermayeli emtia şirketi vardır.

Ahval-i Sıhhiye: Vilayetin Ahvali Sıhhiyesi oldukça iyidir. İstima ve teravum hastalıkları mevcuttur. Muvazeneyi umumiyyeye ait merkez vilayetde ve Kemaliye kazısında 5 yataklı birer disanser ve Hüsn-ü Mansurda bir hastane ve Hekimhan’da 5 ayaklı muayene ve tedavi evi ve merkez vilayetde 50 yataklı bir memleket hastanesi hala faaliyettedir. Kemaliye kazasının şarkında ve Fırat sahilinde Metruk bir kaplıca vardır.

Ceraim adedleri: Malatya vilayeti ile mülahakatta bir sene zarfında vuku-u bulan metnug cürümlerin miktarı 292 dir.

Gazateler: Malatya gazetesi 19 teşrini evvel 339 tarihinde tesis ve ,mtışara başlamıştır. Haftada bir def’a perşembe günleri neşr olunur. Müdür-i meskuli şevki sahip imtiyazı Osman Hilmi ve ser muharriri hafız Nuri beylerdir. Hizmet matbaasında tab-ı edilmekte olup aded tab-ı 500 dür.

Belge:15 s.:1129

Kabili zirai arazi-i, ziraiyat miktarları ve hasılatları Yekûn: Malatya vilayeti ilk ve sonbahar ziraiyat ve hasatları miktarını mabeyn cedvelidir.

SONBAHAR						Kazalar
AFYON HAŞHAŞ		ARPA		BUĞDAY		
Kilo	Dönüm	Kilo	Dönüm	Kilo	Dönüm	
7.000	3.000	2.200.000	28.000	4.700.000	56.000	Merkez Kazası
4.000	1.500	800.000	10.000	1.100.000	14.000	Hekimhan
4.500	4.500	1.000.000	20.000	1.200.000	15.500	Akçadağ
		2.600.000	35.000	5.000.000	70.000	Hüsn-ü Mansur
		1.800.000	23.000	2.200.000	30.000	Kâhta
		350.000	3.500	1.000.000	23.000	Pütürge
		4.700.000	56.000	11.700.000	140.000	Arapgir
		1.000.000	20.000	2.650.000	30.500	Kemaliye
15.500	9.000	14.450.000	1.955.000	29.550.000	387.000	Yekûn

İLKBAHAR						Kazalar
FASULYE		MERCİMEK		ARPA		
Kilo	Dönüm	Kilo	Dönüm	Kilo	Dönüm	

20.000	500	28.000	800	250.000	5.000	Merkez Kazası
15.000	300	14.000	300	220.000	4.000	Hekimhan
10.000	400	15.000	250	400.000	6.000	Akçadağ
22.000	500	70.000	1.000	800.000	8.000	Hüsn-ü Mansur
7.000	70	26.000	800	300.000	6.000	Kâhta
10.000	200	20.000	400	230.000	4.000	Pütürge
-	-	3.950	800	-	-	Arapgir
-	-	-	-	-	-	Kemaliye
84.000	1.970	176.950	4.250	2.200.000	33.000	Yekûn

İLKBAHAR						Kazalar
BURÇAK		FİK		NOHUT		
Kilo	Dönüm	Kilo	Dönüm	Kilo	Dönüm	
60.000	600	10.000	100	20.000	550	Merkez Kazası
80.000	800	5.000	50	40.000	350	Hekimhan
25.000	700	6.000	60	40.000	400	Akçadağ
13.000	1.200	26.000	150	80.000	1.200	Hüsn-ü Mansur

60.000	600	30.000	200	50.000	800	Kâhta
20.000	200	12.000	100	14.000	200	Pütürge
4.400	400	-	-	6.550	1.000	Arapgir
900	100	-	-	7.000	150	Kemaliye
308.300	4.600	89.000	660	287.550	4.650	Yekûn

İLKBAHAR						Kazalar
HAŞHAŞ		PAMUK		MISIR		
Kilo	Dönüm	Kilo	Dönüm	Kilo	Dönüm	
1.500	1.000	250.00	5.000	1.450.000	4.500	Merkez Kazası
1.300	700	60.000	1.000	600.000	1.800	Hekimhan
2.200	1.000	70.000	1.000	800.000	2.200	Akçadağ
		160.000	2.500	2.500.000	5.000	Hüsn-ü Mansur
		170.000	4.000	1.300.000	3.500	Kâhta
		10.000	100	1.600.000	5.000	Pütürge
		-	-	-	-	Arapgir
		10.000	100	9.000	100	Kemaliye
4.700	2.700	740.000	1.955.000	8.259.000	387.000	Yekûn

KABİL ZİRA-İ ARAZİ	TÜTÜN		Kazalar
DÖNÜM	Kilo	Dönüm	
220.000	80.000	900	Merkez Kazası
70.000	20.000	200	Hekimhan
90.000	90.000	700	Akçadağ
290.000	1.000.000	8.500	Hüsn-ü Mansur
180.000	500.000	5.500	Kâhta
60.000	10.000	1.000	Pütürge
170.000	-	-	Arapgir
350.000	-	-	Kemaliye
1.430.000	1.700.000	387.000	Yekûn

Belge:16 s.:1130

Türkiye Cumhuriyeti

Esame	Memuriyet	Esame	Memuriyet
Hüseyin Hulki Efendi	Müfti	Akçadağ Kazası	
Hüsnü Bey	Hâkim	Ahmet Nazif Bey	Kaymakam
Hamdi Bey	Müdde-i Umumiyesi	Abdullah Cevdet Bey	Mal Müdürü
Hamdi Efendi	Müstendik	Mahmud Efendi	Müfti

		Hüseyin Avni Bey	Hâkim
		Cemil Bey	Müdde-i Umumiyesi
Kahta Kazası		Pütürge Kazası	
Ali Adil Bey	Kaymakam	Burhanettin Bey	Kaymakam
Hacı Mustafa Bey	Mal Müdürü	Hasan Bey	Mal Müdürü
Asım Efendi	Müfti		
Mustafa Esad Bey	Hâkim		
Muhmud Şükrü Bey	Müdde-i Umumiyesi		
Ahmed Hamdi Efendi	Müstendik		

Belge:17 s.:1220

3.3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ MALATYA VİLÂYETİ (1927-1928)

Hudud, mesahe-i sathıyye (yüzölçümü), teşkilat-ı araziyye iklim ve taksimat-ı milkiyye/mülkiyye, nüfus-u umumiyye, tarihî ma'lumat, ahlval-i umumiyye, kabil-i zer'i araziyye, zeriyyat mikdarları hasadlar yekûnu, hayvanat-ı ehliyye, madenler, ormanlar, yollar, sanayi, fabrikalar, mektebler ve cemiyetler, şirketler ve bankalar, ahval-i sıhhiye, ceraim-i adliyye, gazeteler, memurların isimleri ile sıfat-ı memuriyetleri.

Hudud ve Mesahe-i Sathıyye: Malatya vilayeti arken El Aziz Vilayetinin Ovacık, emigezek, Maden, Baskil ve Diyarbekir vilayetinin ermik, Urfa vilayetinin Siverek kazalarını Garben Sivas vilayetinin Divrii, Kangal, Darende ve Maraş vilayetini Elbistan kazası imalen Erzincan vilayetinin Kemal, Koruayı kazaları Cenuben Urfa vilayetinin Besni kazalarıyla mahdud olup Mesahe-i Sathıyyesi 17,000 kilometre merbugdur.

Taksimat-ı Milkiyye/Mülkiyye: Malatya vilayeti Akçadağ, Hekimhan, Hüsn- Mansur (Adıyaman), Pütürge (iro), Arapgir, Kemaliye (Ekin) kazalarında müteşekkildir. Merkez vilayetin merkez nahiyesi ile Porga (Aaı Köy), İspendere (Yeni köy), Taher, Gzene, Kale (Birun) namlarıyla 5 Nahiyesi ve 172 köyü vardır. Arga nam-ı diğeri Akçadağ kazası merkez kaza olan Arga merkez nahiyesi ile Sürgü (Zakir hacı) Görecek (Kepez) nahiyelerinden müteşekkildir. 116 köyü vardır. Arapgir kazası merkez nahiyesi ile evtik ve Mutmur namlarında 2 nahiyesi ile 80 köyden ibaretdir. Pütürge kazasının merkez nahiyesi ile Keferdiz, Merdis (aftahzar), Taraksu (Tahsis), namlarında 4 nahiyesi ve 153 kariyesi vardır. Kemaliye kazası merkez nahiye ile İli, İnatı, Aın, Bakale nahiyeler ile 101 kariyeden ibaretdir. Kâhta kazası merkez nahiyesi ile beraber Tokaris, Merdis (Narine), Alut (Kâhta), Sincik nahiyelerinden müteşekkildir. 175 köy vardır. Hüsn- Mansur kazası merkez nahiyesiyle Samsur, Kuyucuk, Karıncık, algan, Dut nahiyelerinden 5 nahiyesi ve 265 köy vardır. Hekimhan kazasının merkez nahiyesiyle Hasan Çelebi, Gelincik nahiyesi ve 82 köyü vardır.

Belge:18 s.:1221

Kabil-i zer'i Araziyye, Zeriyyat Mikdarları Hasadlar Yekûnu: Malatya vilayetinin müsahat-ı sathiyesi 14.855 kilometru merb-u olup burdan 2.400 kilometru merbu-u mezru-u 12.400 kilometru mezru-i dur. Gayri mezru-i arazidir. 97 kilometru merbu-i dağlık ve taşlık 55 kilometru merbu-i de göl ve bataklıktır. Mütebakiyesi merbudur. Vilayetin bir senelik ziraat miktarlarıyla hasatları Yekûn -i bir veçhe zirdir.

Sütün Dönüm	Pamuk dönüm	Afyon Dönüm	Patates Dönüm	Mısır Dönüm	Burçak Dönüm	Çavdar Dönüm	Yulaf Dönüm	Arpa Dönüm	Buğday Dönüm	Kazalrın İsmi
6.200	12.400	14.511	7.400	7.800	6.502	0	0	48.313	104.200	Merkez Kazası
63.800	0	1.000	0	2.000	20.000	0	0	300.000	450.000	Hüsn-ü Mansur
9.200	2.500	0	0	0	5.450	1.950	0	43.474	58.600	Kâhta
0	0	10	0	0	5.100	0	0	2.300	6.000	Pütürge
25.000	2.500	50.000	100	500	0	0	0	25.000	200.000	Akçadağ
0	0	0	500	0	1.570	0	1.000	40.000	60.000	Arapgir
0	35	0	30	0	0	1.200	0	35.000	70.000	Kemaliye
0	0	1.500	0	0	0	0	0	2.500	18.250	Hekimhan

104.200	39.935	67.021	9.030	10.300	37.622	3.150	1.000	496.887	967.100	Yekûn
----------------	---------------	---------------	--------------	---------------	---------------	--------------	--------------	----------------	----------------	--------------

Belge:19 s.:1222

Darı Kilo	Mısır Kilo	Burçak Kilo	Çavdar Kilo	Arpa Kilo	Buğday Kilo	Kazaların İsmi
0	620.000	306.000	0	7.140.000	16.200.000	Merkez Kazası
140.000	280.000	2.700.000	0	36.000.000	63.000.000	Hüsn-ü Mansur
210.000	0	450.000	230.000	5.850.000	8.500.000	Kâhta
0	0	711.000	0	285.000	850.000	Pütürge
50.000	100.000	0	0	500.000	2.000.000	Akçadağ
0	0	4.400	0	4.700.000	1.700.000	Arapgir
10.000	0	0	250.000	1.500.000	200.000	Kemaliye
9.600	0	0	0	0	2.952.000	Hekimhan
419.600	1.000.000	480.000	480.000	56.175.000	95.402.000	Yekûn
	Tütün Kilo	Pamuk Kilo	Afyon Kilo	Kenevir Kilo	Patates Kilo	Kazaların İsmi
	520.000	744.000	22.100	250.000	1. 680.000	Merkez Kazası

	6.380.000	0	10.000	0	0	Hüsn-ü Mansur
	710.000	150.000	0	0	0	Kâhta
	0	0	15	0	0	Pütürge
	100.000	10.000	15.000	0	300.000	Akçadağ
	0	0	0	0	20.000	Arapgir
	0	5.000	0	0	150.000	Kemaliye
	150	0	750	0	0	Hekimhan
	7.710.150	909.000	47.865	250.000	2.150.000	Yekûn

Belge:20 s.:1223

Hayvanat-ı Ehliyye: Vilayette mevcut hayvanat-ı ehliyye ganimeyi ile mahsulatı hayvaniye miktarı zirdeki cetvelde gösterilmiştir.

Hayvanat-ı Ehliyye						Kazaların İsmi
İnek Ras	Deve Ras	Katır Ras	Merkeb Ras	Kısrak Ras	Beygir Ras	
17.139	130	933	5.552	745	383	Merkez Kazası
5.195	92	421	2.959	121	412	Hüsn-ü Mansur
4.378	0	170	2.488	100	69	Kâhta

3.381	0	164	1.850	0	0	Pütürge	
4.153	34	502	3.061	327	253	Akçadağ	
3.202	0	165	1.799	194	146	Arapgir	
3.716	0	347	1.831	349	164	Kemaliye	
3.589	4	560	2.685	224	224	Hekimhan	
44.753	260	3.462	22.225	2.060	1.651	Yekûn	
Mahsulat-ı Hayvaniye			Hayvanat-ı Ehliyye				
Keçi Kılı	Yün ve Yapağı	Süt kilo	Keçi Ras	Koyun Ras	Manda Ras	Öküz Ras	Kazaların İsmi
15.448	26.598	4.559.580	30.897	26.598	7	8.581	Merkez Kazası
18.553	36.448	7.391.130	42.022	23.243	84	8.011	Hüsn-ü Mansur
8.960	11.300	4.211.300	39.004	19.123	35	5.922	Kâhta
33.810	12.264	2.290.650	32.827	6.132	0	2.936	Pütürge
10.000	13.500	500.000	25.297	26.437	108	6.752	Akçadağ
5.556	9.500	2.749.212	18.919	11.549	0	2.987	Arapgir
10.000	20.000	5.250.000	20.937	10.933	0	3.737	Kemaliye
12.098	38.104	434.725	24.196	19.552	0	4.670	Hekimhan
114.425	167.714	27.386.597	234.110	153.067	234	43.578	Yekûn

Belge:21 s.:1224

Madenler: Vilayet dahilinde meşkuf madenler yoktur.

Ormanlar: Vilayet de mevcut ormanlar zirdeki cevtelde gösterilmiştir.

Ormanlarda bir sene zarfından kesilen kereste ve mahırat-ı miktarı			Ormanların İçnas-ı İşcar-ı üzerine Taksimatı				Ormanların Mesaha-i Sathıye hektarı	Kazaları n İsmi
?	Odun Kantar	Kereste metru	Metn'u Çalıklı ar hektarı	Çınar hektarı	Meşe enva-i hektarı	Ardın ç Hektarı		
0	0	0	3.200	0	0	0	0	Malatya Merkez Kazası
2.200	6.400	120	16.000	500	41.000	0	41.500	Hüsn-ü Mansur
220	600	0	4.000	0	3.200	0	3.200	Kâhta
450	1.200	0	8.500	0	12.500	0	12.500	Pütürge
0	300	0	12.000	0	0	0	0	Akçadağ
1.600	2.200	0	600	0	1.000	400	140	Arapgir
1.800	3.100	0	10.000	0	2.000	600	2.600	Kemaliye

1.300	3.400	0	18.000	0	10.000	1.000	11.000	Hekimhan
7.570	17.200	120	72.300	500	69.700	2.000	72.200	Yekûn

Belge:22 s.:1225

Fabrikalar: Malatya vilayetinde mevcut fabrikalarla cinsleri ve istihsalatı zirdedir.

Bir sene zarfında ihtisalatı kilo	Kuvvey-i Muharrikelerin cinsleri	Kaç beygir kuvvetinde olduğu	Kuvvey-i Muharrikelerin cinsleri	Tarih-i tesisi	Tabiiyetleri	Nev'i Fabrika, değirmen	Ne ile iştiğar edildi kleri	İsimleri	Sahiplerinin isimleri	Bulundukları mahalleler
Henüz mühtahsil ve vaziyetde değildir.	Malatya teşebüsatı sanayiye Türk Ananım Şirketi	620	Motor	1925	Türkiye Cumhuriyeti	1 Fabrika	Su cereyanlarından bile istifade elektrik istihsal edecektir.	Elektrik Fabrikası	Malatya teşebüsatı sanayiye Türk Ananım Şirketi	Malatya Tecde Kariyesi
123.840	Muhtelif Eşgası yedinde	0	Su	Muhtelif tarihlerde		111 değirmen	Un ve Bulgur	Muhtelif esamiyede	Muhtelif Eşgası yedinde	Malatya: Muhtelif Mevkiede

25.4 10	Muhtelif Eşgası yedinde	0	Su	Muhtelif tarihlerde		25 değir me n	Un ve Bulgur	Muhtelif esamiyede	Muhtelif Eşgası yedinde	Arap girkazası
6.09 4. 500	Muhtelif Eşgası yedinde	0	Su	Muhtelif tarihlerde		79 değir me n	Un ve Bulgur	Muhtelif esamiyede	Muhtelif Eşgası yedinde	Akça dağ kazası
o	0	0	Su	0		0	0	Muhtelif esamiyede	0	Pütür ge kazası
0	0	0	Su	0		0	0	0	0	Kâht a kazası
45.0 00	Hacı Şeyh Ağazade MUHAMMED	10	Su	134 0		1 Fabr ika	Pamuk	Pamuk Fabrikası	Hacı Şeyh Ağazade Muhammed	Hüsn- ü Mansur kazası
25.5 00	Hacı Şeyh Ağazade Muhammed	0	Su	134 0		20 değir me n	Un	Muhtelif esamiyede	Muhtelif Eşgası yedinde	Hüsn- ü Mansur kazası

3.27 9.50 0		0	Su	Muhtelif tarihlerde		52 değir me n	Un	Muhtelif esamiyede		Kemaliye kazası
84.9 24		4	Su	Muhtelif tarihlerde		60 değir me n	Un	Muhtelif esamiyede		Hekimhan kazası

Belge:23 s.:1226

Bankalar: Malatya merkez kazasında ziraat bankası ile Osmanlı bankasının birer şubesi mevcut olup. Hüsn-ü Mansur ve Akçadağ kazalarında yalnız ziraat bankasının birer sandığı vardır.

Yollar: Malatya vilayetinde mevcut yollar zirde gösterilmiştir.

Yolun İbtidası-Nihayeti	Yolun Tulu	Şoseler			
		Sağlam Kısım	Muhtac-ı Tamir Kısım		Yeni İnşaa Olunmakta
			Tamir Olunmakta	Tamire Başlanmamış	
	Kilometre	Kilometre	Kilometre	Kilometre	Kilometre
Malatya-Sivas	108+861	14+000	95+000	-	-
Malatya-Elaziz	37+415	15+000	12+415	-	-
Malatya-Hüsn-ü Mansur	145+000	100+000	45+000	-	-

Malatya-Sürgü	80+000	15+000	65+000	-	-
Malatya-Kâhta	35+000	000+000	35+000	-	-
Malatya-Arapgir	62+000	12+000	50+000	-	-
Malatya-Kemaliye	30+000	30+000	0+000	-	-
Malatya-Pütürge (Elaziz tarikini çiftlik civarında)	75+000	50+150	25+000	-	-
Malatya-Akçadağ (Sürgü yolunun beyler deresi civarında)	15+000	0	15+000	-	-
Arapgir- Elaziz hududu	40+000	40+000	0	-	-

Belge:25 s.:1228

Varidât-ı Umumiye, Hususiye ve Belediyeler Varidâtı: Malatya merkez kazasının varidatı Eylül 927 gagesine kadar 131.620 lira varidat hususiyesi. 654.765 ve merkez kazası varidatı belediyesi 67.297 ve İsmet Paşa varidatı belediye (4.180 liradır).

Akçadağ kazasının varidatı umumiyesi: 110.000 varidatı hususiyesi 50.000 merkez belediyesi 4.000 kaza ve merbud Sürgü nahiyesi belediyesi varidatı 1.000 liradır.

Arapgir kazasının varidatı umumiyesi: 51.448 varidatı hususiyesi 24.361 varidatı belediyesi 5.245 liradır.

Hekimhan kazasının varidatı umumiyesi: 55.928 varidatı hususiyesi 40.397 varidatı belediyesi 1.625 liradır.

Kemaliye kazasının varidatı umumiyesi: 41.463 varidatı hususiyesi 50.065 varidatı belediyesi 4.925 liradır.

Hüsn-ü Mansur kazasının varidatı umumiyesi: 144.814 varidatı hususiyesi 41.768 varidatı belediyesi 37.500 liradır.

Pütürge kazasının varidatı umumiyesi: 51.204 varidatı hususiyesi 38.709 varidatı belediyesi 2.931 liradır.

Kâhta kazasının varidatı umumiyesi: 48.809 varidatı hususiyesi 53.000 varidatı belediyesi 577 liradır.

Mektepler ve cemiyetler: Malatya merkez kazasında 125 talebeli bir orta mektebi ile 100 talebeli bir köy yatı mektebi ve 851 talebeli muhtelif 6 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka vilayetin mülhakatında 4789 talebeli 107 ilk erkek ve kız mektebi vardır. Vilayette cumhuriyet halk fıkrası, Türk ocağı, Hilal-i Ahmar Muallimler Birliği, Himaye-i Etfal cemiyetleri vardır. Akçadağ, Hekimhan, Kemaliye, Arapgir ve Hüsn-ü Mansur kazalarında Türk Ocağı, Hilal-i Ahmar, Teyyare, Himaye-i Etfal, Muallimler birliği vardır.

Ahval-i Sıhhiye: Vilayetin Ahvali Sıhhiyesi oldukça iyidir. Sıtma ve romatizma hastalıkları devam etmektedir. Merkez vilayette 50 yataklı memleket hastanesi ve 10 yataklı terahum mücadele dispanseri, Hüsn-ü Mansurda 20 yataklı terahum mücadele hastanesi ile 15 yataklı belediye hastanesi, Hekimhan ve Kemaliye kazalarında 5'er yataklı birer muayene ve tedavi evi vardır. Vilayet dâhilinde maden suları olmadığı gibi ilaçlarda yoktur.

Gazeteler: Malatya gazetesi 19 tesrini sani 339 da intişara başlamıştır. Vilayetin resmi gazetesi olup haftada bir defa neşr olunmaktadır.

Belge:26 s.:1229

Cerayim Âdetleri: Malatya vilayetinin 927 senesi zarfında vuku-u bulan Cerayim yekûnu bir veçhe zirir.

Kazala r	İntiha r	Yekûn	Dükk ân mağa za	Hane	Esamey- i Şehir	Ceray im metn u'e	Otomo bil	Rüşv et
Malaty a merkez kazası	0	0	0	0	0	677	6	0
Hekim han kazası	0	0	0	0	0	0	0	0
Kemali ye kazası	0	0	0	0	0	74	0	0
Pütürg e kazası	2	0	0	0	0	164	0	0
Kahta kazası	0	0	0	0	0	44	0	0
Arapgi r kazası	0	0	0	0	0	7	0	1
Hüsn-ü Mansu r kazası	0	364	359	5	0	3	0	0
Akçad ağ kazası	0	0	0	0	0	281	0	0
Yekûn	2	364	359	5	0	1250	6	1

Kazalar	Zabıt aya hakar et	Evamir hüküme tine muhalet	Emni yet su'î istmal	Dolandır cılık	Sahtekâ rılık	Darp	Cerh	Hane ye taruz
Malatya merkez kazası	14	9	10	2	38	184	59	5
Hekimhan kazası	1	0	0	0	0	3	6	0
Kemaliye kazası	0	0	5	1	0	31	13	0
Pütürge kazası	0	1	10	0	4	81	32	1
Kâhta kazası	0	0	0	0	0	0	0	0
Arapgir kazası	1	0	0	0	0	0	1	0
Hüsn-ü Mansur kazası	0	0	0	0	0	4	8	0
Akçadağ kazası	5	21	4	20	2	58	27	2

Yekûn	21	31	29	27	34	361	146	8
Kazalar	İskat'ı cenin	Kız kaçırma	İzale Bekar	Faali Şeni'a	kundak cılık	Hayvan Sırkatı	Sırkat	Şehir Sulh
Malatya merkez kazası	2	13	10	25	0	2	73	5
Hekimhan kazası	0	0	0	2	0	0	1	0
Kemaliye kazası	0	0	0	4	0	3	9	3
Pütürge kazası	1	11	1	18	1	0	33	4
Kâhta kazası	0	0	0	0	0	0	0	0
Arapgir kazası	2	4	0	6	0	0	20	1
Hüsn-ü Mansur kazası	0	1	0	4	0	0	4	3
Akçadağ	1	7	4	5	2	17	35	3

kazası								
Yekûn	6	37	16	64	3	22	175	19
Kazalar	Katil	Ağz Gasp	Yekû n umum i					
Malatya merkez kazası	7	8	1142					
Hekimhan kazası	4	0	17					
Kemaliye kazası	3	10	156					
Pütürge kazası	7	12	380					
Kâhta kazası	0	0	44					
Arapgir kazası	2	2	48					
Hüsn-ü Mansur kazası	1	0	28					
Akçadağ	8	8	510					

kazası				
Yekûn	32	40	2.325	

Belge:27 s.:1230

Türkiye Cumhuriyeti			
Malatya Vilayeti			
Esami (İsmi)	Memuriyet	Esami (İsmi)	Memuriyet
Akçadağ Kazası		Muhammed Nazmi Bey	Vali
Besim Bey	Kaymakam	Şerefeldin bey	Muhasebeci
Abdullah Cevdet Bey	Mal Müdürü	Galib Bey	Tahrirat Müdürü
Muhammed Nafi Efendi	Müfti	Hacı Hüseyin Efendi	Müfti
Hüseyin Hüsnü Bey	Mahkeme-i Asliyye Hâkimi	Sevzi Bey	Ağır Ceza Reisi
Ali Rıza Bey	Mahkeme-i Müdde-i Umumiyesi	Asım Bey	Müdde-i Umumiyesi
Cumhur Bey	Hükümet Tabibi	Hüseyin Derviş Bey	Müdde-i Umumiyesi
Tahir Bey	Posta ve Telgraf müdürü	Tevfik Bey	Mahkeme-i Azâsı
Hüsn-ü Mansur		Abdulahzade Efendi	Mahkeme-i

			Azâsı
Hilmi Bey	Kaymakam	Halil Sıdkı Bey	Mahkeme-i Azâsı
Tevfik Bey	Mal Müdürü	Hulusi Bey	Hukuk Reisi
Hacı Mahmud Efendi	Müftü	Muhammed Emin Bey	Sulh Hâkimi
Ali Rıza Bey	Hükümet Reisi	Abdulaziz Bey	Mahkeme-i Asliyye Ceza Reisi
Kemal Bey	Müdde-i Umumiyesi	Vasfi Bey	Müstendik
Muhammed Sabri Bey	Müstendik	Fahri Bey	Vilayet Jandarma kumandanı
Aziz	Posta ve Telgraf müdürü	Salih Bey	Maarif Müdürü
Kâhta Kazası		Vasfi Bey	Sıhhiye ve Muavenet İctimaiye Müdürü
Adil Bey	Kaymakam	-	Merkez Hükümet Tabibi
Hüsni Bey	Mal Müdürü	Muahmmmed Hayri Bey	Muhâsebe Hususiye Müdürü
Hacı Osman Efendi	Müftü	Hikmet Bey	Ticaret Odası Reisi

Esami (İsmi)	Memuriyet	Tevfik Bey	Emlak Milliye Müdürü
Hekimhan Kazası		Hami Mahmud Bey	Nüfus Müdürü
İbrahim Ethem Bey	Kaymakam	Ali Bey	Evkaf Müdürü
Ahmed Ahmedi Bey	Mal Müdürü	Şevket Bey	Ziraat Müdürü
Hacı Halil Efendi	Müftü	Hasan Hüseyin Bey	Baytar Müdürü
Burhanettin Bey	Hükümet Reisi	Ali Rıza Bey	İskan Müdürü
İzet Bey	Müdde-i Umumiyesi	Ferad Bey	Posta ve Telgraf müdürü
Emin Bey	Müstendik	Hasan Bey	Belediye Reisi
-	Hükümet Tabibib	Esami (İsmi)	Memuriyet
Şevket Bey	Posta ve Telgraf müdürü	Arapgir Kazası	
Pütürge Kazası		Neşet Bey	Kaymakam
Nafiz Bey	Kaymakam	Salih Zeki Bey	Mal Müdürü
Hüsnü Bey	Mal Müdürü	Ahmed Hilmi Bey	Müftü
-	Müftü	Cemil Bey	Hâkim
Hamdi Bey	Hükümet Reisi	Hüseyin Hüsnü Bey	Müdde-i Umumiyesi
Muhammed Kemal Bey	Müdde-i Umumiyesi Vekili	Hilmi Bey	Müstendik

Hamdi Bey	Müstendik	Zeki Bey	Hükümet Tabibib
Mustafa Halil Bey	Hükümet Tabibib	Zihni Bey	Posta ve Telgraf müdürü
Süleyman Bey	Posta ve Telgraf müdürü	Kemaliye Kazası	
		Recai Bey	Kaymakam
		Burhanettin Bey	Mal Müdürü
		Muhammed Talit Efendi	Müfti
		Hasan Tahsin Bey	Sulh Hâkimi
		Cemal Bey	Müdde-i Umumiyesi
		Nazım Bey	Ağır Sulh Hakimi
		Zülfikar Bey	Müstendik
		Şerif bey	Hükümet Tabibib
		Nuri Bey	Posta ve Telgraf müdürü

SONUÇ

Malatya ili Anadolu'nun en eski ve en önemli yerleşim yerlerinden biridir. Sırasıyla bu kadim şehre Hititler, Medler, Persler, Makedonya ve Pontus krallıkları hâkim olmuştur, akabinde Roma İmparatorluğu, daha sonra da Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu'nun hakimiyetinde kalmıştır.

Persler döneminde Malatya şehri Kapadokya Sattapalığı'na bağlı on valilikten biri olmuştur. MÖ 69'dan MS 72'ye kadar Seletkos, Pontus ve Kommanege Krallıkları ile bağlantıları vardı. Roma döneminde Malatya ili Bizans-Sasani savaşları ve Bizans-Arap çatışması sırasında ister istemez bir savaş alanı haline geldi. Araplar ile Bizans arasında sürekli el değiştirmeye tanık oldu. Bu dönemde İslami mücadelenin ortasında Seyyid Battal Gazi'nin adı ve onun efsanevi kahramanlıkları Malatya için ayrı bir önem taşıyordu. Özellikle Abbasi Dönemi'nde, Harun Reşid (786-809) döneminde şehir, "El-A Asım" adıyla anılan bağımsız bir idari bölgenin merkezi haline geldi. Araplar tarafından Horasan'dan getirilen Türklerin de yerleşim yeri olmuştur.

Anadolu'da Selçuklu devletini 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Bizans (Doğu Roma) hâkimiyeti azalmış ve bu zaferle Türk hâkimiyeti başlamıştır. Malatya'da bir süre sonra Türklerin idaresine geçmiştir. 2 Eylül 1105'te Malatya'yı, hakimiyet için kıyasıya bir mücadeleye giren Danişmendiler Selçukluların elinden başarıyla aldı. 25 Ekim 1178'de Kılıçarslan tarafından bu kez kesin olarak Selçuklu hâkimiyeti altına alındı. Selçuklu devletinin yıkılışına ve Moğol istilasına kadar Anadolu'daki önemli illerden biri olma özelliğini her daim muhafaza etmiştir.

1338 yılında Memlukler Malatya'ya hâkim olmuş; ancak XIV. yüzyılın ilk yarısından itibaren Malatya ve çevresi Dulkadiroğluları ile Memlukler arasında bir savaş alanı haline geldi. 1399'da Memluk nüfuz alanına giren Osmanlı devletinin 4. Sultanı olan Yıldırım Bayezid tarafından Elbistan, Behisni, Darend ve Divriği'yle birlikte Malatya'yı da işgal ederek Osmanlı sınırını Fırat Havzası boyunca doğuya doğru genişletti. Malatya Osmanlı hakimiyetine girmesine rağmen şehrin Safevi tehditleriyle karşı karşıya kalması nedeniyle bu kontrol kısa sürdü. Ancak 1515 yılından Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı hakimiyetine tekrar girmiştir.

Günümüzde Battalgazi, Yeşilyurt, Akçadağ, Arapgir, Arguvan, Darende, Doğanşehir, Doğanyol, Hekimhan, Kale, Kuluncak, Pütürge ve Yazıhan isimlerinde 13 ilçeye sahiptir.

İlkçağlardan Millî Mücadele dönemine kadar tarihini ele aldığımız Malatya'nın Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ahvalini ortaya koyabilmek amacıyla yapılan bu çalışmada ana kaynak olarak Cumhuriyet dönemindeki devlet salnameleri kullanılmıştır. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Malatya'nın kısa tarihi anlatılmış ikinci bölümde Salnamenin kelime olarak ne manaya geldiği ve çeşitleri hakkında bilgiler verilmiş. Üçüncü bölümde ise, ilgili salnamelerin Malatya ile ilgili kısımları bire bir transkript edilerek, Malatya hakkında bilgiler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Devlet tarafından basılma amacı olarak Salnameler il ve ilçe düzeyindeki yerleşim birimlerinin tarihini, idari bilgileri, teşkilat yapısını, coğrafi şartları, sanayisi, hayvancılığı, ekonomik durumu, nüfus, tarım ve sanayi ürünlerini, maden ve ormanlarını, görev yapan devlet memurları ve bunların ne işle uğraştıkları hakkında bilgileri içeren kaynaklardır.

Malatya'nın 1926-1927 yılı Salnamelerine göre toplamda 258.331 nüfusu bulunmaktaydı. Malatya'nın hayvancılığına baktığımızda bu yıllarda, Malatya'nın et ve süt gibi temel gıda ürünlerini kendileri tarafından üretildiği tespit edilmiştir. Malatya'nın, büyükbaş hayvan olarak inek ve öküz, küçükbaş hayvan olarak da koyun ve keçi yetiştirilmektedir. Bunun yanında deve, kısrak, ester (katır), merkep (eşek) ve öküz gibi yük ve binek hayvanları da görülmektedir.

Salnamelerdeki verilerden yola çıkarak Malatya ve kazalarının eğitim durumu hakkında da bilgi sahibi olunmaktadır. Malatya merkez ve diğer kazalarda ilkokul düzeyinde kız ve erkek okulların olduğu görülmektedir.

Basın-Yayın hayatında da Malatya'da resmi (Malatya Gazetesi) gazetesi bu dönemde faaliyette bulunmuştur.

Malatya'da yetiştirilen tarım ürünlerinin çeşitliliği ve verimli toprakları itibariyle çok fazladır. Başta buğday olmak üzere arpa, çavdar, yulaf, mısır, tütün, afyon ve kenevir başlıca tarım ürünleridir. Baktığımız zaman Malatya'da halkın geçim kaynağının tarıma

dayalı olduğu anlaşılmaktadır. Bu ürünlerin üretildiği ile ilgili salnamelerde bilgiler mevcuttur. Fakat üretilen bu ürünlerin sadece tüketildiği ya da başka vilayetlere satıldığına dair herhangi bir kayıt mevcut değildir. Buradan anlaşılaacağı üzere Malatya halkının ürettiği ürünü kendi içerisinde tüketmekteydi. Dışarı vilayetlerle herhangi bir ticari ilişkisi bulunmamaktaydı.

Sanayi bakımından Malatya’da bazı faaliyetler bulunsa da bunlar gerçek anlamda güçlü durumda değildi. Kısa süre önce savaştan çıkmış bir ülkenin bir anda sanayileşme imkânı pek mümkün değildi. Sanayi bakımından iplik fabrikaları, değirmenler ve araba (hayvan gücü ile) fabrikaları sayılabilir. Bu fabrikaların bir kesiminde motor gücünden yararlanılmaktaydı. Bu fabrikaların da ihtiyaca göre yapıldığı fabrikaların isimlerinden anlaşılmaktadır.

Malatya’nın il ve ilçelerinde isimleri belirtilen kamu görevlileri ve uğraştıkları işlerden yola çıkarak buradaki kamu kurumları hakkında bilgiler elde etmek mümkündür. Salmamelerde bu kurumlar ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

1927 yılından itibaren Malatya’yı çevre illere ve kazalara bağlayan ana yolların temellerinin atıldığı ve bu yıldan itibaren yol yapımına hız verildiği görölmektedir. Belirlenen güzergâhtaki yolların durumları hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda toplam kilometre yol ve inşa halindeki yolların ne durumda olduğu da salnamelerde belirtilmiştir.

1925-1928 yıllar arasında Malatya vilayeti hakkında bilgi sahibi olduğumuz salnamelerde belirtilen dönemde vilayetin eğitim durumunu, okul sayısına, ekilen tarım alanlarına, tarım alanından elde edilen para miktarına, kaza ve nahiyede bulunan memurlara, vilayetlerle bağlantı yollarına, akarsulara, dağlarına, iklimine, meydana gelen adli olaylardan, boşanma, Nikah, Vefat, doğan çocuk sayılarına (erkek ve kız), hayvan çeşitleri ve sayılarına, bölgesinde bulunan vilayetler sınırlarına, kazaları ile nahiyelerini, orman ve madenlerine ulaşmamıza yardım etmektedir, bu sayede 1925-1928 yılları arasında Malatya kazısı ile günümüz arasında farkları ve benzerlikleri anlamamıza yardımcı olmaktadır,

Örneğin günümüzde Malatya ili Kayısı anlamında dünya ticaretine yön vermekteyken belirtilen yıllarda salnamelerde kayısıya dair bir veriye ulaşmamıştım, genelde

salnamede ekilen tarım alanlarından bahsetmektedir, o dönemde ekilen tarım ürünlerinden bazılarının günümüzde Malatya’da ekilmediği fark etmeme yardımcı olmuştu,

1925-1928 yılları arasında ki Salnamelerde Malatya’da bulunan Hekimhan, Arapgir, Akçadağ, Pütürge, Kâhta, Hüsnü Mansur ve Kemaliye kazalarından bahsetmektedir, daha sonra bu kazalardan Hüsnü Mansur’un Adıyaman ili olduğu, Kâhta ve Besni kazalarının buraya bağlandığını, Kemaliye kazasının ise Erzincan’a bağlandığını günümüzde ise Malatya vilayetinin 13 ilçeden oluştuğunu ve son halini aldığını görmekteyiz.

Özellikle 1927-1928 yılları arasında kayıt altına alınan salnamede Malatya-Sivas, Malatya- Elâzığ, Malatya-Erzincan, Malatya-Adıyaman arasında bulunan yollardan bahsetmektedir, bu yollar günümüzde de aşağı yukarı aynı olduğunu değerlendirmekteyim.

Cumhuriyet döneminde yapılan ilk seçime göre Malatya kazasının nüfus sayısı 258,331’dir. Bu sayısı yaklaşık 100 yılda 3 kat artarak 812,589’dur. Buda Malatya’nın zaman içerisinde öneminin arttığını ve göç aldığını göstermektedir,

1926-1927 yılları arasında Malatya kazasının bulunan madenler hakkında bilgi verildiği, bu madenlerde özellikle Hekimhan ilçesinde halen demir işletmelerinin olduğu ve bölge birçok maden şirketinin bulunduğunu ve ihracat yaptığını bilmekteyim.

Çalışmamızın temel amacı Malatya vilayetini esas alarak Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamelerindeki zengin bilgiler doğrultusunda cumhuriyetin ilk yıllarında kadim bir Anadolu şehrinin sosyal, ekonomik ve idari yapısı hakkında zengin bilgiler ortaya çıkarmaktır. Yapılan bu çalışma ile devlet tarafından hazırlanan salnamelerin içerisinde bulunan bilgilerin doğru olduğu kabul ederek diğer alanlarda çalışma yapacak kişi\kişilere yol gösterici olmak adına çalışılmıştır.

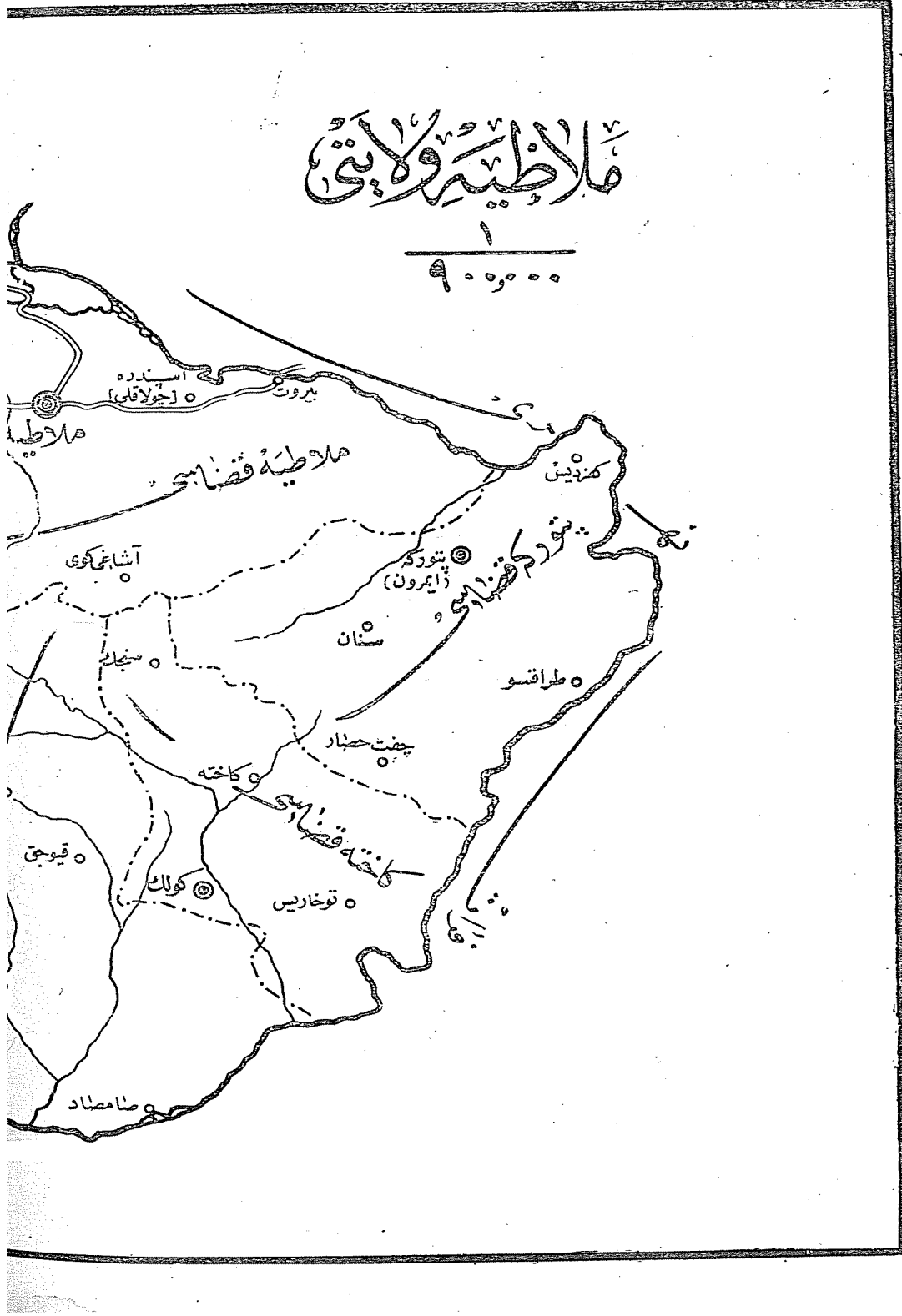
KAYNAKLAR

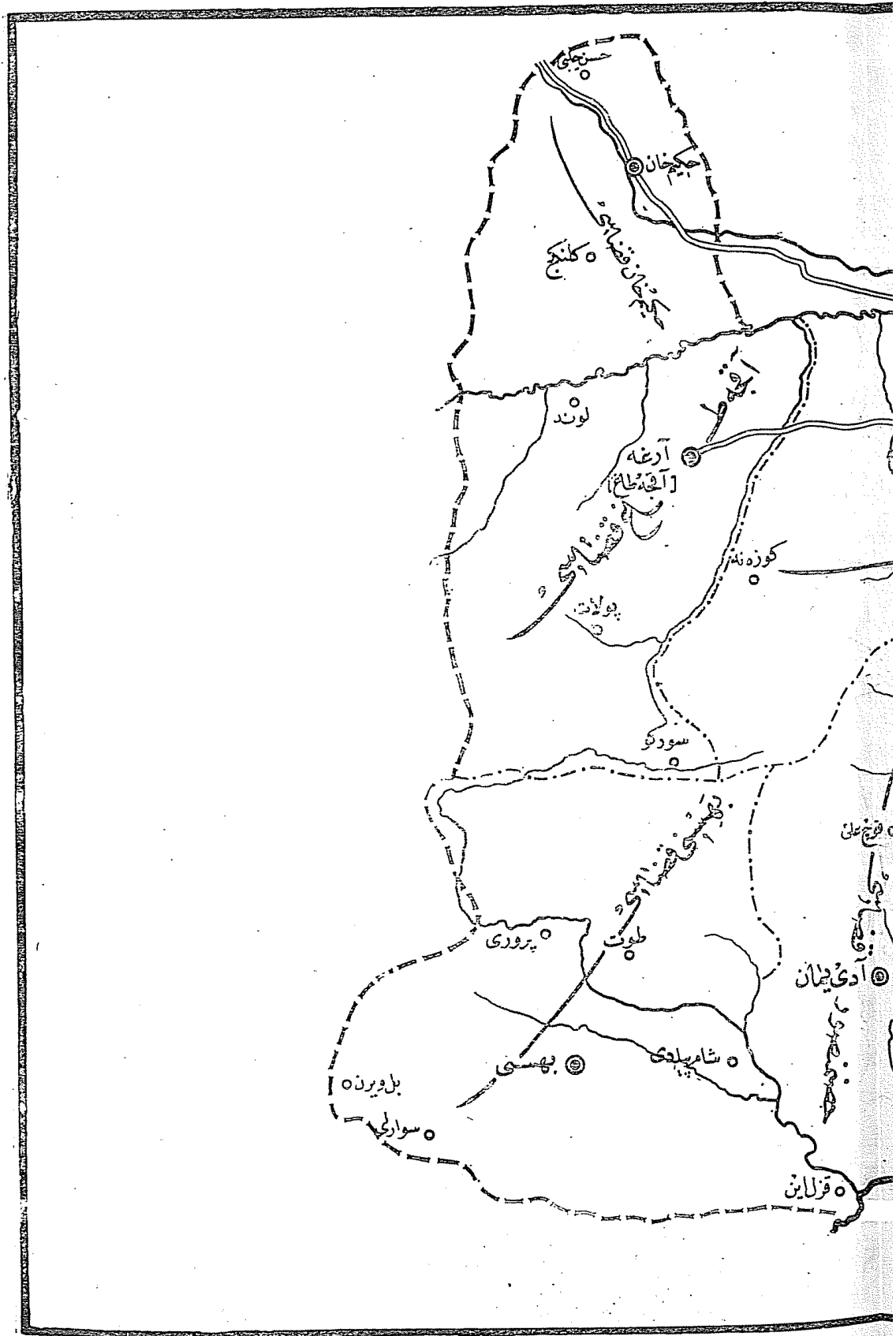
- Ağaldağ, S., *Malatya Eskiçağ Tarihi*,” Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları, Seçil Ofset, İstanbul, 2016
- Akçadağ, G., “Malatya Şehir Adı ve Şehrin Tarihi Süreçleri”, Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, (2016): 185-206.
- Arkeoatlas, Özel Sayı 1, *Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama*, (İstanbul, 2011)
- Arslantaş, Y., “*Tarih öncesi Dönemde Elâzığ*,” Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013
- Aydın B., “*Salname*”, DİA, C.XXXVI, İstanbul, 2009,
- Duman, H., “*Osmanlı Salnameleri ve Nevsalleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*”, C.I, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- Ertem, H., 1973, *Boğazköy Metinlerinde Geçen Coğrafya Adları Dizini*,” Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973
- Esin, U., “*1979 Değirmentepe Kazısı*”, *1. Kazı Sonuçları Toplantısı*,” (Ankara, 11-15 Şubat 1980), T.C. Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ankara, 1980
- Dİ Nocera G. M., “*2003 Malatya Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması*”, 22. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 2005,
- Grayson, A. K., “*Assyrian Rulers Of The Early First Millenium Bc I (1114- 859 Bc) Rıma, Volume 2*” University Of Toronto Press, 2002
- İpşirli, M., “*İlmiyye Salnamesi*”, DİA, C.XXII, İstanbul, 2000
- İzgöer, A. Zeki, “*Osmanlı Salnamelerinin Şehir Tarihi Bakımından Önemi*”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, III/6, İstanbul, (2005)
- Kaya Mehmet. A., “*İlk Çağ Tarihi ve Uygarlığı*”, Pagem Akademi Yayınları, Ankara, 2016
- Kökten İ. Kılıç, “*1947 yılı tarih öncesi araştırmaları*”, Belleten, cilt 12, sayı 45, Türk Tarih Kurumu, Ankara,1948
- , “*Anadolu’da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma*”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara 1952
- Luckenbill, D.D, *Ancient Records Of Assyria And Babylonia, Volume I Historical Records Of Assria*,” The University Of Chicago Press. 1926
- Memiş, E., “*Eskiçağ Türkiye Tarihi – En Eski Devirlerden Pers İstilasına Kadar*,” Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2013
- Özdoğan M., “*Neolitik Dönem-Günümüz Uygarlığının Temel Taşları, 12000 Yıl Önce Uygarlığın Anadolu’dan Avrupa’ya Yolculuğunun Başlangıcı- Neolitik Dönem*”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,
- Pakalın, M. Z., “*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*”, C.III, MEB Yayınları, İstanbul, 1993.
- Payne, M., R., “*Urartu Çivi Yazılı Belgeler Kataloğu*,” Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006
- Payne, R. M., “*Urartu Çivi Yazılı Belgeler Kataloğu*,” Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006,
- Petit, P., White, M., “*John Lubbock, Caves And The Development Of Middle And Upper Palaeolithic Archaeology*,” Notes&Records, 68, Doi:10.1098/Rsnr.2013.0050, 2013

- Harmankaya S. ve Erdoğan B., “*İlk Tunç*”, 9. cilt/TASK Vakfı yayınları: Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı Türkiye arkeolojik yerleşmeleri, 2002,
- Harmankaya S., “*TAY- Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-1*” Paleolitik/Epipaleolitik, Ege Yayınları, 1996
- Sertoğlu, M., “*Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*”, İskit Yayınları, İstanbul, 1958
- _____, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi* İskit Yayınları, İstanbul s.280
- Sevin, V., “*İmikuşığı Kazıları 1981*”, *İv. Kazı Sonuçları Toplantısı*” (Ankara 8-12 Şubat 1982), T.C. Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ankara, 1982
- Sütçü, T., “*Sosyal Bilimlerde Araştırma Kaynağı Olarak Almanaklar, Salnameler ve Yıllıklar*”, İlmi Araştırmalar, Sayı:18, İstanbul, 2004,
- Ünal U., “*Askeri Salnamelerin Tarih Araştırmalarındaki Yeri 1865 ve 1870 Örnekleme*”, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:2, Kars, 2008
- Umar, B., “*Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993
- Ünal, A., “*Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük (Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözlük Listeleriyle Birlikte)* Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2016
- Yakar Jak, A. G. Salzmänn,” *Gemerek – Sivas – Malatya Üçgeninde Arkeolojik Bir Yüzey araştırması*”, TAD, 25/2,
- Yalçınkaya Işın, “*Arkeoloji ve Sanat Tarihi Eski Anadolu Uygarlıkları Paleolitik Çağ*”, Ankara Ekim 2009,
- _____, “*Fırat Vadisinde, Adıyaman – Samsat ve Malatya – Kuruçay Çevrelerinde Paleolitik Gözlemler*, 1979, Aşağı Fırat Projesi 1978- 1979 Çalışmaları”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Aşağı Fırat Projesi Yayınları Seri I No. 3, Ankara, 1987
- Yüksel, İ., “*Tarih Öncesi Dönemde Malatya*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Kahramanmaraş (Türkiye), 2018.
- Zengin, M., “*Memluk Türk Sultanlığının Anadolu Hâkimiyet Mücadelesi: Malatya’nın Zaptı (28 Nisan 1315)*”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2014

EKLER

EK-1 1925-1926 T.C. Devlet Salnamesinde Malatya vilayeti haritası

دولتیه مبعوثی درقنور فاضل برقی بك

دولتیه مبعوثی درقنور علمیه بك

دولتیه مبعوثی محمود ندیم بك

دولتیه مبعوثی عبدالمطلب بك

ÖZGEÇMİŞ

1. KİŞİSEL BİLGİLER			
Adı Soyadı	:	Kasım OBUZ	
Unvanı	:		
ORCID	:	:0009-0004-8483-9918	
Doğum tarihi	:		
Doğum yeri	:		
E mail	:		
2. ÖĞRENİM BİLGİLERİ			
Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans			
Yüksek lisans			
3. YABANCI DİL BİLGİSİ			
1-)			
2-)			
4. MESLEKİ DENEYİM VE ÜYELİKLER			
1-)			
2-)			
5. YAYINLAR VE ÖDÜLLER			
1-)			
2-)			